

Minna Hyvärinen

Osallisuuden mahdollisuudet peruskoulussa:

5-6 vuosiluokkien oppilaiden sekä rehtoreiden käsityksiä oppilaiden osallisuudesta Sipoossa

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Ylempi amk-tutkinto

Sosiaalialan koulutusohjelma

Opinnäytetyö

3.2.2017

Tekijä Otsikko Sivumäärä Aika	Minna Hyvärinen Osallisuuden mahdollisuudet peruskoulussa: 5-6 vuosiluokkien oppilaiden ja rehtoreiden käsityksiä oppilaiden osallisuudesta Sipoossa 55 sivua + 4 liitettä 3.2.2017
Tutkinto	Sosionomi ylempi AMK
Koulutusohjelma	Sosiaalialan koulutusohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosiaaliala
Ohjaaja	Lehtori Eija Raatikainen
<p>Opinnäytetyössä tarkastellaan Sipoon kunnan suomenkielisten alakoulujen (neljä koulua) ja yhden yhtenäiskoulun oppilaiden sekä koulujen rehtoreiden käsityksiä osallisuudesta. Opinnäytetyössä selvitetään, millä tavoilla kyseisissä kouluissa edistetään oppilaan osallisuutta ja kohtaavatko käytössä olevat tavat oppilaiden käsityksiä osallisuudesta. Lisäksi tarkastellaan rehtoreiden ja oppilaiden käsityksiä uudesta perusopetuksen opetussuunnitelmasta.</p> <p>Opinnäytetyössä yhdistyvät kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen aineisto ja tutkimuskysymyksiä tarkastellaan sekä laadullisen että määrällisen tiedon avulla. Lähestymistapa aiheeseen on monimenetelmäinen. Rehtorit haastatettiin yksilöteemahaastatteluina ja oppilaille toteutettiin strukturoitu kysely. Rehtoreiden haastattelut toteutettiin keväällä 2016 ja oppilaat vastasivat haastatteluiden pohjalta laadittuun kyselyyn samana keväänä. Kyselyyn vastasi yhteensä 333 oppilasta. Kyselyyn osallistuivat vuosiluokkien 5 ja 6 oppilaat. Haastattelut analysoitiin teemoittelemalla ja kyselyn vastaukset syötettiin taulukkolaskentaohjelmaan. Lopuksi haastatteluista ja kyselystä saatuja tuloksia verrattiin toisiinsa.</p> <p>Yleinen käsitys on, että vahvistamalla osallisuutta, voidaan lisätä ihmisen hyvinvointia ja ehkäistä syrjäytymistä. Peruskoulu tavoittaa lähes kaikki oppivelvollisuusikässä olevat lapset ja koulun mahdollisuudet oppilaan osallisuuden edistäjänä nähdään merkittävinä. Oppilaiden osallisuuden edistämiseksi ja tukemiseksi, on tarpeellista selvittää oppilaiden käsityksistä omasta osallisuudestaan.</p> <p>Opinnäytetyön tulosten perusteella oppilaat viihtyvät hyvin koulussa. Oppilaiden käsitykset mahdollisuuksistaan vaikuttaa koulun toimintaan jäävät Sipoossa kuitenkin vähäisiksi ja noin 14 % oppilaista on sitä mieltä, että koulun aikuiset kuuntelevat ja kannustavat heitä harvoin tai ei koskaan. Tulosten mukaan koulujen käyttämät oppilaan osallisuuden edistämiseen tähtäävät toimintatavat ja oppilaiden käsitykset osallisuudestaan eivät kohtaa Sipoossa parhaalla mahdollisella tavalla. Uuden opetussuunnitelman voidaan nähdä tuovan ratkaisuja tähän ristiriitaan.</p>	
Avainsanat	osallisuus, oppilaan osallisuuden edistäminen, peruskoulu, perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet

Author Title Number of Pages Date	Minna Hyvärinen Opportunities of Participation in Comprehensive School. 5 th and 6 th Grade Pupils' and Headmasters' Views on Pupil Participation in Sipoo 55 pages + 4 appendices February 2017
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Eija Raatikainen, Senior Lecturer
<p>This thesis studies the views of the headmasters and the 5th and the 6th grade pupils on participation in school in the municipality of Sipoo. Data were collected from five different Finnish speaking schools. This thesis also examines whether current practices reflect the pupils' views on participation in general. The headmasters' and pupils' opinions on the new national education curriculum of the Finnish comprehensive school are also examined.</p> <p>Qualitative and quantitative methods were used to answer the main questions in this thesis. Five headmasters were interviewed individually during the spring 2016. Based on these interviews a questionnaire was formulated for 5th and 6th grade pupils. The result of the headmaster interviews were analyzed by grouping them into different themes. The response from 333 pupils was further analyzed using graphs in Excel. At the final stage, the outcomes of the interviews and the questionnaire were compared.</p> <p>In general, it is believed that an enhanced participation of pupils in schools prevents them from feeling left out, or later in life, feeling marginalized in society. The new national education curriculum emphasizes the value of student participation. The education provider's responsibility regarding the participation of pupils is seen as crucial. It is also important to examine the pupil's views on participation throughout the comprehensive school.</p> <p>This thesis indicates that pupils are reasonably satisfied with local schools in Sipoo. However, pupils feel that they have minor chances of influencing their own schools activities. More than 13 % of the respondents hold the opinion that school staff rarely or never listen to or encourage them. The results show that the school methods to enhance student participation and the pupils' views on participation differ. Fortunately, the new national core curriculum could provide a solution to this contradiction of views.</p>	
Keywords	participation, pupil participation, comprehensive school, national education curriculum

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Opinnäytetyön lähtökohdat ja tarkoitus	3
2.1	Aiheenvalinnan taustaa	3
2.1.1	Sote-uudistus	5
2.1.2	Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma	6
2.2	Alakouluikäisten kuuleminen	7
3	Osallisuus	8
3.1	Osallisuus käsitteenä	8
3.2	Osallisuuden näkökulmia	9
3.3	Kritiikkiä suomalaisten lasten ja nuorten osallisuudesta	10
3.4	Osallisuuden määrittely opinnäytetyössä	12
4	Osallisuus perusopetuksessa	12
4.1	Oppilaan osallisuutta määrittävät asiakirjat	13
4.1.1	Perusopetuslaki	13
4.1.2	Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki	14
4.1.3	Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014	15
4.2	Koulun osallisuustoiminta ja osallisuusrakenteet	17
4.2.1	Oppilaskuntatoiminta	18
4.2.2	Yksilö- ja ryhmätason osallisuus	19
4.2.3	Tukioppilas-, vertaissovittelu- ja kummioppilastoiminta	21
4.2.4	Kouluyhteisö ja koulun toimintakulttuuri	21
4.2.5	Opettajan rooli oppilaan osallisuudessa	22
5	Tutkimusasetelma	23
5.1	Tutkimusongelma ja -kysymykset	24
5.2	Aineisto	25
5.2.1	Rehtoreiden valinta kohderyhmäksi	25
5.2.2	Viides- ja kuudesluokkalaiset valinta kohderyhmäksi	26
5.3	Monimenetelmäisyys metodologisena valintana	27
5.4	Haastattelu aineistonkeruumenetelmä	28
5.5	Kysely aineistonkeruumenetelmänä	29
5.6	Aineistojen analysointi	30
5.6.1	Rehtoreiden haastattelut	30

5.6.2	Oppilaiden kysely	31
5.7	Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus	32
6	Tulokset	33
6.1	Perinteiset osallisuuden edistämisen tavat edelleen tärkeässä asemassa	34
6.2	Oppilaiden käsitykset omasta osallisuudestaan opetukseen vähäisiä	36
6.3	Oppilaiden käsitykset mielipiteidensä tärkeydestä ja vaikuttamisesta melko heikkoja	37
6.4	Lähes seitsemäsosa oppilaista sitä mieltä, että koulun aikuiset eivät kuuntele heitä	38
6.5	Kaikilla kouluilla ei käytössä yhteistä toimintamallia ryhmäyttämiseen	39
6.6	Oppilaat viihtyvät hyvin koulussa	40
6.7	Oppilaat melko kiinnostuneita uudesta opetussuunnitelmasta	40
6.8	Rehtorit näkevät osallisuuden olevan muutoksessa	42
7	Johtopäätökset	43
7.1	Osallisuuden toteutuminen koulun ja oppimisen indikaattoreiden valossa	44
7.2	Osallisuuden toteutuminen Kouluterveyskyselyn indikaattoreiden valossa	45
7.3	Osallisuuden toteutumisen ristiriita	47
7.4	Kehitysehdotuksia oppilaiden osallisuuden vahvistamiseksi	48
7.5	Peruskoulu oppilaan hyvinvoinnin edistäjänä	51
8	Lopuksi	53
	Lähteet	56
	Liitteet	
	Liite 1. Rehtoreiden teemahaastattelu	
	Liite 2. Oppilaiden kyselylomake	
	Liite 3. Ohjeet opettajalle	
	Liite 4. Viesti huoltajille	

1 Johdanto

Pääministeri Juha Sipilän hallitusohjelman tavoitteissa korostetaan hyvinvoinnin ja terveyden osalta muun muassa ennaltaehkäisevää työtä, varhaista puuttumista, kansalaisen omaa vastuuta elämästään sekä osallisuutta (Hallitusohjelma 2015: 18–20). Osallisuutta pidetään yhtenä keskeisenä tekijänä yksilön hyvinvoinnin kannalta, vaikka selkeitä yhteyksiä osallisuuden ja hyvinvoinnin välille ei ole helposti todennettävissä. Yleisesti ollaan kuitenkin sangen yksimielisiä siitä, että osallisuus ja sosiaaliset verkostot toimivat suojaavina tekijöinä hyvinvointivajetta ja syrjäytymistä vastaan. (Alila – Gröhn – Keso – Volk 2011: 13.) Myös Terveyden ja hyvinvoinnin laitos määrittää osallisuuden keskeiseksi hyvinvointia ja terveyttä tuottavaksi tekijäksi (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a).

Vuoden 2019 alusta voimaan astuvan sote-uudistuksen järjestämislain luonnoksessa painotetaan kuntien roolin merkitystä asukkaidensa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen sekä sosiaalisten ja terveyteen liittyvien ongelmien ehkäisyyn. Sote-uudistus siirtää vastuun julkisten sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisestä 18 uudelle maakunnalle. Kuntien vastuulle jää kuitenkin edelleen muun muassa koulutuksen, varhaiskasvatuksen ja vapaa-ajantoiminnan järjestäminen, joiden merkitys ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen nähdään lakiluonnoksessa merkittävänä. (Lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 2016: 5.)

Kansainvälisellä tasolla lapsen osallistuminen ja osallisuus, *participation*, nousivat esille YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen hyväksymisen myötä vuonna 1989 (Lansdown 2010: 11). Suomessa sopimus tuli voimaan vuonna 1991. Osallisuus on vahvasti mukana myös perusopetuksen pohjana olevissa laeissa sekä muissa säädöksissä ja YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen nähdään linjaavan monia kasvatustyötä ohjaavia asiakirjoja. Lapsen oikeudet on nähty jopa synonyymina lapsen osallistumiselle ja osallisuudelle. (Lansdown 2010: 11; Turja 2007: 168.)

Perusopetuslain mukaan opetuksen järjestäjän tulee edistää kaikkien oppilaiden osallisuutta sekä tarjota kaikille oppilaille mahdollisuus vaikuttaa koulun toimintaan (Laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013 § 47 a). Perusopetuslain rinnalle annettiin Opiskelija- ja oppilashuoltolaki vuonna 2013. Yksi lain tarkoitus on edistää oppilaiden osallisuutta (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013 § 2).

Opetushallitus on hyväksynyt perusopetuksen opetussuunnitelman uudet perusteet joulukuussa 2014. Perusteiden mukainen paikallinen opetussuunnitelma on otettu käyttöön 1.8.2016 alkaen vuosiluokilla 1-6. Vuosiluokilla 7-9 uusi opetussuunnitelma otetaan porrastetusti käyttöön vuosina 2017 - 2019. (Opetushallitus 2014.) Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa korostetaan oppilaan roolia osana peruskoulun suunnittelua, toimintaa ja arviointia (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 28).

Rakenteiden, lainsäädännön ja resurssien voidaan siis nähdä yleisesti olevan kohdallaan, mutta nämä reunaehdot eivät silti automaattisesti tarkoita, että lapsi ja nuori todellisuudessa kokee osallisuutta (Heinonen 2014: 4). Jotta hyvinvointia voidaan lisätä osallisuuden kokemusten avulla, tulee tarkastella oppilaiden osallisuutta tällä hetkellä sekä löytää mahdollisia kehityskohteita osallisuuden vahvistamiseksi.

Koulua ei käydä koulua varten eikä edes vanhan sanonnan mukaisesti elämää varten. Koulun itsessään tulisi olla elämää. (Paalasmaa 2014: 5.)

Yllä oleva lainaus on yksi kuvaus suomalaisen peruskoulun nykytilasta. On huomattu, että vaikka suomalaiset koululaiset menestyvät edelleen hyvin erilaisissa testeissä, niin oppilaiden kouluviihtyvyys ja opiskelumotivaatio laskevat jatkuvasti. Poikien vähäinen kiinnostuminen koulunkäyntiä kohtaan, sekä tyttöjen uupuminen koulunkäynnistä ovat myös olleet esillä viime vuosina. Kasvatuspsykologian professori Kirsti Lonka kysyykin, että onko koulunkäynti suorittamista vai oppimista? Myös kappaleen alussa oleva lainauksen voidaan nähdä kertovan tästä ajatuksesta. Opettajan roolin nähdäänkin muuttuneen. Opettajaa ei nähdä enää tiedonsiirtäjänä, vaan oppilaan oppimisen tukijana, aktivoijana sekä kiinnostuksenherättäjänä. Passiivisen osallistumisen vähentämiseksi Lonka kehottaa juuri osallistamaan ja innostamaan oppilasta. (Lonka 2015.)

2 Opinnäytetyön lähtökohdat ja tarkoitus

Tämä opinnäytetyö käsittelee oppilaan osallisuutta sipoolaisissa alakouluissa. Sipoo valikoitui kohteeksi siitä syystä, että opinnäytetyön tekijä työskentelee Sipoon kunnan sivistystoimen alaisena ja sen myötä heräsi kiinnostus selvittää oppilaan osallisuutta Sipoon kouluissa sekä osallisuuden edistämisen mahdollisuuksia oppilaiden hyvinvoinnin näkökulmasta. Tässä luvussa tuodaan esille aiheen sekä kohderyhmän valinnan kannalta merkittäviä ajankohtaisia tekijöitä. Kaikilla Suomessa vakituisesti asuvilla lapsilla on oppivelvollisuus ja Suomessa lähes kaikki lapset (99,7 %) suorittavat perusopetuksen oppimäärän (Opetushallitus n.d. a). Peruskoulu tavoittaa siis lähes kaikki oppivelvollisuusikäiset lapset ja koulupäivä on iso osa lapsen ja nuoren elämää. Tästä näkökulmasta koulun mahdollisuudet oppilaittensa hyvinvoinnin tukijana voidaan nähdä hyvin suurina.

2.1 Aiheenvallinnan taustaa

Suomalaisen peruskoulun oppilaat ovat lähes poikkeuksetta pärjänneet hyvin OECD-maiden koulutusta vertailevissa PISA-tutkimuksissa. Vuoden 2015 PISA-tutkimukset osoittivat, että osaaminen on Suomessa edelleen kansainvälisesti korkeatasoista. Osa tuloksista herättää kuitenkin myös huolta. Tuloksissa huolta herättävät oppilaiden luonnontieteiden osaamisen heikentyminen sekä osaamisen aiempaa epätasaisempi jakautuminen oppilaiden kesken. Suomalaisten tyttöjen tulokset olivat selvästi poikia parempia kaikilla tutkituilla osa-alueilla. Myös heikkojen osajien osuus tutkimukseen osallistuneista suomalaisista oppilaista on lisääntynyt voimakkaasti. Aiemmissa PISA-tutkimuksissa Suomi on erottunut edukseen koulutuksellisen tasa-arvon näkökulmasta. Vuoden 2015 tuloksissa on kuitenkin nähtävissä aiempaa enemmän oppilaiden vanhempien sosioekonomisen aseman sekä koulun sijainnin vaikutus tuloksiin. Parhaimmat tulokset saavuttivat pääkaupunkiseudun oppilaat. (Vettenranta ym. 2016: 92–95.) Huolta PISA-tuloksissa on herättänyt myös suomalaisten oppilaiden kouluviihtyvyys, joka on tutkimuksen mukaan monia muita maita heikompi. Vuoden 2012 PISA-tutkimuksessa Suomi sijoittui kouluviihtyvyyttä mitattaessa viidenneksi alimmalle sijalle 65 maasta. (Pollari 2013.)

Huolta herättäviin tutkimustuloksiin suomalaisten koululaisten kouluviihtyvyyden sekä opiskelumotivaation suhteen on haettu ratkaisuja jo pidemmän aikaa. Opetusministeriö

laati vuonna 2005 toimenpide-ehdotukset, joilla pyrittiin luomaan edellytyksiä ja rakenteita lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja koulutyytyväisyyden tukemiseksi. Tavoitteeksi asetettiin myös pyrkimys edistää lasten ja nuorten mahdollisuuksia vaikuttaa koulun arkeen. (Opetusministeriö 2005.) Myös muita kouluhyvinvoinnin tukemiseen tähtääviä toimenpiteitä ja hankkeita on ollut useita. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita Harinen ja Halmeen suomalaisten peruskoululaisten kouluhyvinvointia tarkasteleva tutkimus, jonka taustalla on YK:n lapsen oikeuksien komitean suositus selvittää syitä suomalaisten lasten huonoon kouluviihtyvyyteen (Harinen ja Halme 2012). Tuore esimerkki on myös HundrED - 100 Koulua –hanke, jonka avulla opetusta pyritään uudistamaan löytämällä innovaatioita ja levittämällä niitä. Hankkeen avulla haetaan muun muassa toimintatapoja, joilla voitaisiin parantaa suomalaisten poikien osaamista, uusimman PISA-tutkimuksen osoittaessa suomalaisten poikien menestyvän koulussa yhä huonommin verrattuna tyttöihin. (HundrED 2016.)

Osallistumisen ja osallisuuden on todettu lisäävän oppilaan opiskelumotivaatiota sekä viihtymistä koulussa. Osallisuus koulussa luo myös edellytyksiä vastuulliseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamiselle. (Halinen – Jääskeläinen 2015: 23.) Osallisuuden on todettu tuovan myös itseluottamusta ja energiaa oppimiseen (Haapaniemi – Raina 2014: 107). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan perusopetuksessa luodaan edellytykset oppilaiden kiinnostukselle yhteiskunnan asioita kohtaan (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 24). Suoraviivaisesti tulkittuna oppilaan osallisuuden kokemukset koulussa voivat kantaa pitkälle. Hyvin koulussa viihtyvä ja itseluottamusta omaava sekä energinen oppija on todennäköisesti myös sitoutunut koulun toimintaan ja kiinnostunut ympärillään tapahtuvista asioista. Oppilas haluaa mahdollisesti myös osallistua ja pyrkiä vaikuttamaan ympärillään tapahtuviin asioihin. Juuri osallistumisen myötä oppilaan nähdään voivan vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin ja kokevan näin osallisuutta. Aktiiviseksi kansalaiseksi kasvamisen on vuorostaan todettu vaativan aktiivista lapsuutta ja nuoruutta. Koulussa omaksuttu aktiivinen elämäntapa mahdollistaa siis omaksumaan hyvät elämänhallinnan keinot, jotka edistävät yleistä hyvinvointia sekä vähentävät syrjäytymistä läpi elämän. (Nousiainen – Piekari 2007a: 9.)

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa perusopetuksen yhdeksi tehtäväksi määritetäänkin hyvinvoinnin, demokratian ja aktiivisen toimijuuden edistäminen. Perusopetuksen todetaan myös luovan perustan oppilaiden yleissivistykselle, johon yhdistetään muun muassa vastuunotto omasta hyvinvoinnista sekä tapa suhtautua muihin

ihmisiin ja ympäristöön. Peruskoulu toimii myös demokratiakasvattajana ja koulu nähdään turvallisenä paikkana harjoitella osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä luoda edellytykset oppilaiden kiinnostukselle yhteiskunnallisia asioita kohtaan ja edistää oppilaan kasvamista aktiiviseksi kansalaiseksi. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 14–16, 24.)

2.1.1 Sote-uudistus

Sote-uudistuksen myötä koulutuksen järjestämisestä vastaavat tulevaisuudessa edelleen kunnat. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen lakiluonnoksessa sosiaali- ja terveyspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi määritetään hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä sosiaalisten ja terveyteen liittyvien ongelmien ehkäisy. Kuntien toiminnan nähdään vaikuttavan niihin merkittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon ohella. Hyvinvoinnin kannalta merkittävänä ja sitä edistävinä tekijöinä tuodaan esille muun muassa yhdenvertaisuus, demokratia, mahdollisuus vaikuttaa itseään ja omaa yhteisöään koskeviin päätöksiin sekä osallisuus mielekkäässä tekemisessä. (Lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 2016: 5.)

Sote-uudistuksen valmistelu on opinnäytetyötä työstettäessä vielä kesken ja prosessi on herättänyt valmisteluvaiheessa niin positiivisia odotuksia kuin pelkojakin. Pelkoa herättää muun muassa uudistuksen rahoitusmalli. Sote-uudistuksen myötä sosiaali- ja terveyspalveluiden rahoitus siirtyy maakunnille. Maakunnan saavat rahoituksensa pääosin valtiolta ja lisäksi toimintaa rahoitetaan asiakas- ja käyttömaksuilla. Kuntien verotusoikeus tulee säilymään, mutta kuntien verotuloja tullaan siirtämään merkittävästi valtiolle. Julkisen talouden tilanteen ollessa heikko, pelkoa aiheuttaa epäily siitä, tuleeko valtio priorisoimaan maakuntien palveluiden toiminnan rahoitusta ja kohdistamaan leikkauksia kuntien valtionosuuksiin? (Iivonen – Pollari 2016: 40–41.) Tämän näkökulman voi nähdä vahvistavan tarvetta kartoittaa lisää kunnan järjestämien palveluiden mahdollisuuksia kuntalaisten hyvinvoinnin edistäjänä. Pystyttäessä näyttämään palveluiden yhteys hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen, voidaan myös perustella toiminnan rahoituksen tarvetta.

2.1.2 Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma

Lasten ja perheiden hyvinvointia painottava lapsi- ja perhepalveluiden (LAPE) muutosohjelma tuo myös ajankohtaisen näkökulman aiheeseen. Muutosohjelma on yksi Sipilän hallituksen kärkihanke, jossa nykyiset hajanaiset palvelut pyritään yhdistämään yli hallinnonalarajojen lapsi- ja perhelähtöiseksi kokonaisuudeksi. Ohjelma painottaa ehkäisevien palvelujen merkitystä korjaavien palveluiden sijaan. Lapsi- ja perhepalveluiden yhteensovittaminen kattaa sosiaali- ja terveyspalveluiden lisäksi sivistyspalvelut, joihin myös koulut kuuluvat. Varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten roolin vahvistaminen lapsen hyvinvoinnin tukemisessa onkin nostettu yhdeksi muutostyön kehittämiskokonaisuudeksi. Muutosohjelmaa ohjaavia periaatteita ovat lapsen oikeudet ja etu, lapsi- ja perhelähtöisyys, perheiden monimuotoisuus sekä lasten, nuorten ja perheiden omien voimavarojen vahvistaminen. (Aula 2016: 2.)

LAPE-muutosohjelman yksi vuonna 2025 odotettu tulos on lasten, nuorten ja perheiden omien voimavarojen, elämänhallinnan, autetuksi tulemisen sekä osallisuuden ja kohdatuksi tulemisen kokemusten vahvistuminen. Tavoite on myös luoda välineet lasten ja nuorten hyvinvoinnin ja terveyden sekä palveluiden seurantaan sekä mallintaa ja ottaa käyttöön päätösten lapsivaikutusten arviointi. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a: 16, 19.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman tilaamana on toteutettu sote- ja maakuntauudistuksen lainsäädäntöehdotuksen lapsenoikeusperustainen ennakoarviointi, jota hyödynnetään laadittaessa LAPE-kärkihankkeen lausuntoa sote- ja maakuntauudistuksen kokonaisuudesta (Aula 2016: 2). Ennakoarvioinnin tekijät suosittelivat, että maakuntien ja kuntien asukkaiden osallisuutta koskeviin lainsäännöksiin kirjattaisiin, että lasten ja nuorten osallisuuden ja vaikutusmahdollisuuksien toteutumiseen tulee kiinnittää erityistä huomiota. Ennakoarvioinnissa suositellaan myös lisäämään tietojen keruuta ja analysointia alle kouluikäisten ja alakouluikäisten hyvinvoinnista, terveydestä ja palveluiden vaikuttavuudesta. Samaisessa ennakoarvioinnissa todetaan kuntien järjestämien varhaiskasvatuksen, opetuksen ja vapaa-ajanpalveluiden kuuluvan lasten ja nuorten tärkeimmäksi kasvuympäristöksi perheen jälkeen. (Iivonen – Pollari 2016: 30–40.)

2.2 Alakouluikäisten kuuleminen

Edellä mainittu sote- ja maakuntauudistuksen lapsenoikeusperustainen ennakoarviointi antaa suosituksia lainsäädäntöehdotuksiin, mutta kehottaa myös yleisemmin lisäämään lasten kuulemista sekä painottaa lapsista saadun tiedon merkitystä. Myös lasten ja nuorten osallisuutta monipuolisesti tutkineet ja aiheesta paljon kirjoittaneet Kiilakoski, Gretschel ja Nivala toteavat lasten ja nuorten kokemusten ja mielipiteiden olennaisen merkityksen arvioitaessa osallisuustoiminnan laatua ja vaikuttavuutta (Kiilakoski, Gretschel, Nivala 2012: 12).

Sipoon kunnassa ei ole aiemmin tehty useaa koulua käsittäviä selvityksiä oppilaiden osallisuudesta. Tämän opinnäytetyön on tarkoitus tuottaa Sipoon kunnalle tietoa, jonka avulla oppilaiden osallisuutta ja sen myötä sipoolaisten lasten ja nuorten hyvinvointia voidaan vahvistaa entisestään. Opinnäytetyön tiedonkeruuvaiheessa toteutetun kyselyn tuloksen annetaan kokonaisuudessaan mukana olleiden koulujen sekä Sipoon opetustoimen johdon käyttöön. Kyselyn kohderyhmäksi valikoituivat viides- ja kuudenluokkalaiset siitä syystä, että aihetta on tutkittu pääosin yläkouluikäisten oppilaiden parissa, kuten todettiin myös edellisessä alaluvussa esitellyssä ennakoarvioinnissa.

Suomessa tehdään säännöllisin väliajoin selvityksiä ja kyselyjä, joilla hankitaan tietoa nuorten osallistumisesta, kouluviihtyvyydestä ja osallisuuden kokemuksista. Yhtenä esimerkkinä edellä mainituista kyselyistä voidaan nostaa kouluterveyskysely, joka toteutetaan joka toinen vuosi peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaille sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoille (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015b). Toisena esimerkkinä voidaan mainita vuosittain julkaistava nuorisobarometri, joka mittaa nuorten arvoja ja asenteita. Vuoden 2013 Nuorisobarometrin teemanä on nuorten osallisuus. (Myllyniemi 2014: 5.)

Alakouluikäisten keskuudessa vastaavanlaisia kyselyitä ja muita tutkimuksia toteutetaan harvemmin. Alakouluissa (vuosiluokat 1-6) tiedonkeruu rajoittuu usein koulun itse teettämiin asiakastytyväisyyskyselyihin sekä vanhempainilloissa ja huoltajien tapauksissa saatuaan informaation. Edellä mainituissa tavoissa lasten kokemukset välittyvät lähes aina huoltajan kautta ja huoltajat eivät välttämättä kykene tuomaan esille lapsen mielestä tärkeitä tekijöitä. Kouluterveydenhuollon parissa tehdyissä tarkastuksissa tiedustellaan fyysisten tarkastusten rinnalla yleensä myös koulun sujumista. Lisäksi WHO-koululaistutkimuksessa tiedustellaan neljän vuoden välein viides-, seitsemäs- ja

yhdeksäsluokkalaisten koulukokemuksia. Tässäkin tutkimuksessa pääpaino on kuitenkin lasten ja nuorten terveystokemuksissa sekä terveys- ja riskikäyttäytymisessä. (Minkkinen 2015: 34–36.)

Uusi opetussuunnitelma luo hyvän pohjan osallisuuden toteutumiselle peruskoulussa sekä luo mahdollisuuksia uudistaa opetusta ja oppimista. Jotta uuden opetussuunnitelman uudistukset saadaan käyttöön mahdollisimman tehokkaasti, on merkityksellistä kartoittaa oppilaiden tämän hetken osallisuuden tilaa. Tulosten pohjalta voidaan kehittää uusia toimintatapoja, joiden avulla on mahdollista päästä uuden opetussuunnitelman mukaisiin tavoitteisiin sekä lisätä oppilaiden yleistä hyvinvointia. Vastaavatko peruskoulussa käytössä olevat oppilaan osallisuuteen tähtäävät toimintatavat todellisuudessa oppilaiden käsityksiä osallisuudesta? Tämän opinnäytetyön tarkoitus on selvittää tämän kysymyksen ympärille asettuvia tekijöitä ja saatujen tulosten myötä on mahdollisuus ottaa oppilaan näkökulma aiempaa vahvemmin huomioon. Jotta oppilaan näkökulma saadaan mahdollisimman laajasti esille, toteutettiin opinnäytetyön tiedonkeruu oppilaiden osalta kyselyn muodossa laajalle kohderyhmälle.

3 Osallisuus

Tässä luvussa määritellään osallisuus opinnäytetyön kannalta olennaisista näkökulmista. Osallisuuden määrittäminen ei ole täysin yksiselitteistä ja sitä tulee tarkastella eri näkökulmista. Osallisuutta voidaan määritellä painottaen esimerkiksi lasten oikeuksien tai demokratian näkökulmaa. Osallisuutta on tutkittu jo melko pitkään eri tieteenaloilla monista eri lähestymiskulmista. Peruskoulun osalta tutkimukset ja selvitykset painottuvat lähinnä yläkoulun oppilaisiin.

3.1 Osallisuus käsitteenä

Osallisuuden käsitettä käytetään paljon, mutta siitä huolimatta käsitteelle ei ole olemassa yhteisesti jaettua määritelmää. Osallisuuteen yhdistetään muun muassa seuraavia käsitteitä: osallistuminen, mukana oleminen, yhteisöllisyys, toimijuus, demokratia, valtautuminen ja voimaantuminen. Osallisuuden vahvistaminen yhdistetään myös syrjäytymisen ehkäisyyn ja osallisuus nähdään syrjäytymisen kääntöpuolena. Englannin kielessä käytettäviä käsitteitä ovat muun muassa *participation*, *engagement*, *invol-*

vement ja empowerment. Edellä mainituista käsitteistä, mikään ei kuitenkaan vastaa täysin suomalaista osallisuuden käsitettä. (Gretschel 2002: 91; Kiilakoski ym. 2012: 16; Kumpulainen ym. 2010: 23; Myllyniemi 2014: 5.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen määritelmä osallisuudesta vastaa hyvin tämän opinnäytetyön näkökulmaa osallisuudesta. THL:n mukaan osallisuus on yhteisöön liittymistä, kuulumista ja siihen vaikuttamista sekä kokemuksen myötä syntyvää sitoutumista. THL yhdistää osallisuuteen myös oikeuden saada tietoa itseä koskevista asioista sekä mahdollisuuden ilmaista mielipiteensä ja sitä kautta vaikuttaa terveyttä ja hyvinvointia määrittäviin tekijöihin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a.)

Useimmat osallisuuden määritelmät nähdään sovelluksina Sherry R. Arnsteinin vuonna 1969 julkaisemasta 8-luokkaisesta osallistumisasteikosta. Asteikolla pyrittiin määrittelemään kansalaisten ja julkisen organisaation välistä valtasuhdetta. Arnsteinin osallistumisasteikko on innoittanut vuorostaan Roger Hartia ja Liisa Horellia luomaan tahoiltaan 1990-luvulla lasten suunnitteluun osallistumisen tikkaat sekä lasten aloitteellisuuden ja yhteistyön tikkaat. Horellin tikkaissa alin porras kuvaa lasten sopeutumista valmiisiin suunnitelmiin ja ylimmällä portaalla lapsi toimii itse suunnittelijana ja aikuiset apulaisina. (Gretschel 2002: 81–85.) Vaikka porrasmalleja pidetään jossain määrin osallisuuden määritelmien perustana, eivät ne teoreettisesti välttämättä kuitenkaan tuo selvyttä osallisuuden määritelmään, vaan toimivat enemmänkin osallistumisen luokitteluna. Osallisuuden ja osallistumisen rinnastaminen toisiinsa näkyy myös englannin kielisessä sanassa *participation*, joka kääntyy suomen kielessä sekä sanaksi osallistuminen että osallisuus. (Nivala – Ryyänen 2013: 23.)

3.2 Osallisuuden näkökulmia

Osallisuutta voidaan tarkastella eri näkökulmista. Peruskoulun kannalta merkityksellisinä tarkastelukulmina voidaan nähdä yhteiskunnallinen, pedagoginen ja ammatillisen kehittymisen tarkastelukulma (Turja 2007: 168–176). Nigel Thomasin (2007) mukaan osallisuutta voidaan vuorostaan tarkastella sosiaalisesta ja poliittisesta tarkastelukulmasta (Kiilakosken 2014a: 41 mukaan). YK:n lapsen oikeuksien sopimus tuo lasten ja nuorten osallisuuteen yhteiskunnallisen ja poliittisen tarkastelukulman. Erityisesti artikla 12 kuvaa lapsen oikeutta ilmaista omat näkemyksensä iän ja kehitystasonsa mukaisesti sekä mahdollisuutta tulla kuulluksi (Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta 60/1991: artikla 12). Yhteiskunnallinen ja poliittinen tarkas-

telukulma painottavat lapsen ja nuoren mahdollisuuksia vaikuttaa ja osallistua omaan elämäänsä ja siihen liittyvään päätöksentekoon. Sosiaalinen tarkastelukulma korostaa lapsen ja nuoren omaa kokemusta kuulluksi tulemisesta sekä tunnetta, että hänen ajatuksiaan arvostetaan ja hänen roolinsa on merkittävä. Pedagoginen tarkastelukulma ja ammatillisen kehittymisen tarkastelukulma painottavat aidon vuorovaikutuksen mahdollisuuksia ja lapsilähtöisyyttä sekä lapsen ja nuoren kanssa työskentelevän kykyä kuulla lapsen ja nuoren viestejä ja tarkoituksia. (Kiilakoski ym. 2012: 16–24; Salovaara – Honkonen 2011: 69; Turja 2007: 169–175.)

Yhteiskuntatieteilijä ja tutkija Erik Allardtin mukaan hyvinvointi rakentuu kolmen tekijän kokonaisuudesta. Nämä tekijät ovat elintaso (having), yhteisyysuhteet (loving) sekä itsensä toteuttaminen (being). Jotta ihmisen perustarpeet, ihmissuhteisiin liittyvät tarpeet sekä tarve toteuttaa itseään ja tuntee itsensä tärkeäksi, voivat toteutua, tulee ihmisen olla osallinen erilaisiin yhteisöihin. Kaikilla kyseisillä tekijöillä nähdään siis olevan yhteys osallisuuteen ja erityisesti kahden ensimmäisen nähdään korostuvan lasten ja nuorten hyvinvoinnista puhuttaessa. (Kiilakoski 2012: 17.)

Osallisuuden määrittelyssä on syytä ottaa huomioon myös yksilön ja yhteisön suhde. Yksilö on päivittäin suhteessa erilaisiin yhteisöihin, kuten oma perhe, koululuokka, kaveriporukka ja harrastusryhmä. Yksilön suhde eri yhteisöön voi olla erilainen ja osallisuuden merkitykset yksilölle ja ryhmälle voivat vaihdella eri tilanteissa ja toimintaympäristöissä. Näin ollen osallisuus voidaan nähdä myös johonkin kuulumisena. Johonkin kuulumisen näkökulmasta tarkasteltuna osallisuuden nähdään toteutuvan silloin, kun yksilö on osa yhteisöä, toimii osana yhteisöä sekä kokee olevansa osa yhteisöä eli hänellä on tunne kuulumisesta yhteisöön. (Kiilakoski ym. 2012: 15; Nivala – Ryyänen 2013: 26–28; Pajulammi 2014: 6.)

3.3 Kritiikkiä suomalaisten lasten ja nuorten osallisuudesta

Suomalaisten lasten ja nuorten osallisuuteen tähtäävää toimintaa on kritisoitu sen aikuislähtöisyydestä. Toiminnan on todettu tapahtuvan usein ylhäältä alaspäin, jolloin lasten ja nuorten aktiivisuus jää vähäisemmäksi. (Feldmann-Wojtachnia ym. 2010: 29–32.) Myös Euroopan neuvoston julkaisemassa raportissa suomalaisten lasten ja nuorten osallisuudesta, kritisoidaan ylhäältä alas tulevia valmiita toimintamalleja, joissa lapsia ja nuoria ei oteta mukaan suunnittelemaan ja ideoimaan. Myös heikommassa asemassa olevien lasten ja nuorten osallisuuden todetaan raportissa toteutuvan huonosti.

Raportin tiedot perustuvat fokusryhmähaastatteluihin sekä 700 lapselle ja nuorelle tehtyyn kyselyyn. Raportissa todetaan myös, että lasten ja nuorten osallisuuden lakipuitteet ovat Suomessa olemassa, mutta osallisuuden toteutumista käytännössä ei ole arvioitu riittävästi. (Council of Europe 2011: 7–9, 119.)

Harinen ja Halmeen suomalaisten peruskoululaisten kouluhyvinvointia tarkastelevan tutkimuksen mukaan lasten ääni jää vähälle huomiolle, kun keskustellaan oppimisen ja opiskelun kannalta olennaisista asioista. Kyseisiksi asioiksi Harinen ja Halme mainitsevat muun muassa koulupäivän pituuteen, lukujärjestykseen sekä koulun varusteluun vaikuttamisen. (Harinen – Halme 2012: 43.)

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman projektisuunnitelmassa oppilaan osallisuuden koulussa todetaan parantuneen vuosien myötä, mutta sen todetaan edelleen olevan puutteellista. Puutteelliseksi osallisuuden tekee muutosohjelman mukaan se, että koulujen välillä on runsaasti vaihtelua ja usein osallisuus jää vain pienen ryhmän edustukselliseksi kuulemiseksi sekä kohdistuu vain hyvin rajalliseen koulun toiminnan sisältöön. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b: Tausta 3/5.)

Perusopetuksen uuden opetussuunnitelman nähdään mahdollistavan muutoksen suhteessa edellä kuvattuun kritiikkiin oppilaiden osallisuudesta. Opetussuunnitelmassa korostuu oppilaan rooli aktiivisena toimijana ja oman oppimisensa ja hyvinvoinnin edistäjänä (Halinen – Jääskeläinen 2015: 23). Esimerkiksi opetuksen eheyttäminen monialaisiksi oppimiskokonaisuuksiksi luo uuden mahdollisuuden oppilaan osallistamiseen oman työnsä suunnittelussa ja toteutuksessa. Monialaiset oppimiskokonaisuudet ovat useiden oppiaineiden yhdessä toteuttamia kokonaisuuksia, joiden tavoitteena on tehdä mahdolliseksi opiskeltavien asioiden välisten suhteiden ymmärtäminen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 31). Oppilaan roolin korostaminen aktiivisena toimijana antaa mahdollisuuden tarkastella osallisuuden rakenteita oppilaan näkökulmasta ja ottaa oppilaat mukaan suunnittelemaan ja toteuttamaan toimintatapoja. Mahdollisuuksien vieminen käytäntöön vaatii kuitenkin paljon ja on haaste suomalaiselle peruskoululle. Euroopan neuvoston raportissa kehoitetaan jakamaan parhaita käytäntöjä, järjestämään koulutusta lasten ja nuorten kanssa työskenteleville sekä ottamaan lapset ja nuoret mukaan kehittämään uusia osallisuutta lisääviä toimintatapoja (Council of Europe 2011: 8).

3.4 Osallisuuden määrittely opinnäytetyössä

Tässä opinnäytetyössä osallisuus nähdään oppilaan mahdollisuutena osallistua ja vaikuttaa häntä itseään koskevien asioiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin sekä mahdollisuutena osallistua omaa elämäänsä koskevien asioiden päätöksentekoon. Osallistuminen on sosiaalista toimintaa muiden kanssa, mutta pelkkä osallistuminen ei kuitenkaan takaa osallisuuden tunnetta. Osallisuus nähdäänkin tässä yhteydessä myös oppilaan omana kokemuksena kuulluksi tulemisesta, oman toimintansa arvokkuudesta sekä toiminnan vaikutuksista omaan elämäänsä. Osallisuuden lisäksi tässä opinnäytetyössä käytetään myös termiä osallistaminen. Osallistamisella tarkoitetaan toimintaa, jonka tarkoituksena on saada oppilaalle osallisuuden kokemuksia.

Opinnäytetyössä tarkastellaan osallisuutta peruskoulun näkökulmasta eli oppilaan käsitteiksi omista mahdollisuuksistaan olla osallinen opetukseen ja muuhun koulun toimintaan liittyvissä asioissa. Osallisuus ei tarkoita kuitenkaan vastuun siirtymistä koulussa kokonaan oppilaalle, vaan enemmänkin koko koulu yhteistyötä oppilaiden hyvinvoinnin eteen. Oppilaan osallisuutta tarkasteltaessa on huomioitava myös oppilaiden yksilölliset valmiudet osallistua ja saada osallisuuden kokemuksia, eikä oppilaiden halua osallistua voida pitää itsestäänselvyytenä. Tärkeä on huomioida myös se, että oppilaalle osallistuminen, osallisuus ja vaikuttaminen voivat merkitä kovin erilaisia asioita, kuin esimerkiksi aikuiselle.

4 Osallisuus perusopetuksessa

Tässä luvussa käsitellään peruskoulun oppilaan osallisuutta määrittäviä asiakirjoja sekä koulujen osallisuustoimintaa ja -rakenteita. Suomalainen koulutusjärjestelmä on pärjännyt hyvin kansainvälisissä oppimistulosvertailuissa, kuten PISA-tutkimus. Menestyksestä huolimatta kouluviihtyvyys ja mahdollisuudet vaikuttaa koulussa tapahtuviin asioihin koetaan vähäisiksi. (Rajala – Hilppö – Stenberg – Suvanto – Mäki 2015: 97.) Pelkkä opetukseen osallistuminen ei takaa tiedon omakohtaista omaksumista sekä omien kiinnostuksenkohteiden löytymistä ja vaikka oppilaan toiveet olisi huomioitu ja toteutettu, voi tunne osallisuudesta jäädä silti puuttumaan (Gretschel 2002: 96–97). Osallisuuden varmistamiseksi ei siis riitä, että luodaan erilaisia kuulemisjärjestelmiä, elleivät nämä järjestelmät kykene tuottamaan kokemusta, että oppilaita arvostetaan ja heidän mielipiteillä on merkitystä. Lapsille ja nuorille tarjottuja osallistumisen rakenteita

pidetäänkin usein aikuisen suunnittelema ja valmiita rakenteita, joihin lapsen ja nuoren on vaikea kiinnittyä. (Myllyniemi 2014: 5.)

4.1 Oppilaan osallisuutta määrittävät asiakirjat

Peruskoulun toimintaa määrittävät perusopetuslaki ja perusopetusasetus, oppilas- ja opiskelijahuoltolaki, valtioneuvoston asetukset, opetussuunnitelman perusteet sekä paikalliset opetussuunnitelmat ja niihin perustuvat koulukohtaiset lukuvuosisuunnitelmat. Seuraavaksi esitellään lyhyesti tärkeimmät peruskoulun toimintaa määrittävät lait ja muut säädökset niiden oppilaiden osallisuutta käsittelevien osien osalta.

4.1.1 Perusopetuslaki

Perusopetuslaki on perustuslain alemman asteinen täsmennys. Perusopetuslaissa säädetään muuan muassa perusopetuksesta, oppivelvollisuudesta, esiopetuksesta sekä aamu- ja iltapäivätoiminnasta. Perusopetusasetuksessa säädetään opetuksen järjestämiseen liittyvistä käytännönjärjestelyistä, kuten opetusryhmien muodostaminen, päivittäinen työaika ja oppilaan arviointi. (Opetushallitus n.d. b; Opetushallitus 2010.)

Peruskoulussa annettavalla perusopetuksella on sekä kasvatus- että opetustehtävä. Perusopetuksen tavoitteena on tukea oppilaan kasvua ihmisenä ja yhteiskunnan jäsenenä sekä antaa elämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja. (Perusopetuslaki 628/1998 § 2.) Perusopetuslaissa on oma pykälä koskien oppilaiden osallisuutta ja oppilaskunta-toimintaa. Kyseinen pykälä velvoittaa opetuksen järjestäjää edistämään kaikkien oppilaiden osallisuutta sekä järjestämään mahdollisuuksia osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen. Oppilaille tulee perusopetuslain mukaan järjestää mahdollisuus osallistua opetussuunnitelman sekä koulun järjestyssääntöjen valmisteluun sekä ylipäättänsä omien mielipiteittensä ilmaisuun oppilaan asemaan liittyvissä asioissa. (Laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013 § 47 a.) Osallisuutta ei varsinaisesti määritellä perusopetuslaissa tai -asetuksessa. Oppilaskunta-toiminnan lisäksi perusopetuslaki tai -asetus eivät myöskään määritä, millä keinoilla oppilaan mahdollisuus osallistua koulun toimintaan ja kehittämiseen sekä omien mielipiteiden ilmaisuus tulisi toteuttaa.

4.1.2 Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki

Perusopetuslakia täydentäväksi annettu oppilas- ja opiskelijahuoltolaki tuli voimaan 1.8.2014. Lain tarkoitus on edistää oppilaiden oppimista, terveyttä, hyvinvointia sekä osallisuutta ja ehkäistä ongelmien syntymistä. Lain tarkoitus on myös muun muassa turvata varhainen tuki sitä tarvitseville. Opiskelijahuoltoa toteutetaan lainmukaisesti ensisijaisesti ennaltaehkäisevänä ja koulua tukevana yhteisöllisenä opiskelijahuoltona. Yhteisöllisessä opiskelijahuoltotyössä kehitetään koko kouluuyhteisön ja kaikkien oppilaiden hyvinvointia. Lisäksi huolehditaan kouluympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja viihtyisyydestä sekä varmistetaan oppilaiden ja huoltajien osallisuus toimintatapojen kehittämisessä. Oppilailla on myös lakisääteinen oikeus yksilökohtaiseen opiskelijahuoltoon, jolla tarkoitetaan oppilaalle annettavia kouluterveydenhuollon palveluja, opiskelijahuollon psykologi- ja kuraattoripalveluja sekä yksittäistä oppilasta koskevaa monialaista opiskelijahuoltoa. Yksilökohtainen opiskelijahuolto perustuu aina oppilaan sekä tarpeen niin vaatiessa huoltajan suostumukseen. Uudessa oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa on nostettu esiin myös oppilaan osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013: § 2, § 4, § 15; Laitinen 2014: 2–7.)

Sipoon kunnassa oppilas- ja opiskelijahuoltolain mukaisesta toiminnasta käytetään termiä oppilashuolto. Oppilashuollon tarkoitus Sipoossa on yhteistyössä kotien kanssa huolehtia oppilaan hyvästä oppimisesta, psyykkisestä ja fyysisestä terveydestä sekä sosiaalisesta hyvinvoinnista. Oppilashuolto nähdään Sipoossa kaikkien koulussa työskentelevien tehtävänä ja se järjestetään monialaisena yhteistyönä opetustoimen sekä sosiaalitoimen- ja terveystoimen kanssa. Sipoon kunnan www-sivuilla oppilashuoltoa kuvataan positiivisen kierteen kautta, jossa lapsen ja nuoren kouluviihtyvyyden ja motivaation todetaan kasvavan, kun lapsen ja nuoren hyvinvoinnista huolehditaan yhdessä. Kouluviihtyvyyden ja motivaation nähdään edistävän oppimista ja sen myötä nähdään lapsen ja nuorten hyvinvoinnin ja osallisuuden lisääntyvän. (Sipoo.fi 2016a.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa säädetään myös kunnan velvollisuudesta kirjata lastensuojelulain 12 §:n edellyttämään lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan opiskelijahuollon tavoitteet, arvio opiskeluhuollon kokonaistarpeesta ja käytettävissä olevista opiskeluhuollon palveluista sekä toimintatavoista, joilla vahvistetaan varhaista tukea ja yhteisöllistä opiskeluhuoltoa. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan tulee myös

kirjata, miten opiskeluhoollon laatua arvioidaan. (Oppilas- ja opiskeluhooltolaki 1287/2013: § 12.)

Sipoon kunnan voimassaolevassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa 2014 – 2016 ei ole vielä kirjattu oppilas- ja opiskeluhooltolain edellyttämiä asioita, mutta uusi laki huomioidaan seuraavan hyvinvointisuunnitelman laadinnassa. Sipoon lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman vuosiksi 2014 – 2016 painopisteitä ovat muun muassa lasten ja nuorten omien mielipiteiden näkyväksi saaminen, lasten ja nuorten hyvinvointia edistävän työn nostaminen koko kunnan asiaksi sekä konkreettisemmän hyvinvointisuunnitelman tekeminen. (Sipoo.fi 2013.)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki ei perusopetuslain tavoin määrittele osallisuutta tarkemmin tai anna selkeitä oppilaan osallisuutta edistäviä toimintatapoja. Lait ja muut säädökset ovat kuitenkin perusta koko perusopetukselle ja opiskelijahuollolle, joiden yksi osa on oppilaiden osallisuus. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman tarkoitus on vuorostaan ohjata, johtaa ja kehittää lasten ja nuorten hyvinvointityötä kunnissa (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015c).

4.1.3 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden tehtävänä on opetuksen järjestämisen ja toteutuksen ohjaaminen ja tukeminen sekä yhdenmukaisen perusopetuksen toteutumisen edistäminen (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014). Opetushallitus hyväksyi tuoreimmat perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 22.12.2014. Näiden perusteiden mukainen paikallinen opetussuunnitelma otettiin käyttöön vuosiluokkien 1–6 osalta 1.8.2016. (Opetushallitus 2014.)

Opetussuunnitelman uudistuksen tarkoitus on varmistaa, että suomalaisten lasten ja nuorten osaaminen pysyy jatkossakin hyvällä tasolla kansallisesti ja kansainvälisesti tarkasteltuna. Uudistuksen keskeisinä tavoitteina ovat oppilaiden mielenkiinnon ja motivaation lisääntyminen oppimista kohtaan. Tähän pyritään pääsemään vahvistamalla opiskelun merkityksellisyyttä ja oppilaan aktiivisuutta sekä mahdollistamalla jokaisen oppilaan onnistumisen kokemuksia. Myös vastuunottaminen, tavoitteiden asettaminen, ongelmanratkaisu sekä itsearviointi ovat tekijöitä, joihin oppilaita ohjataan ja joilla pyritään vahvistamaan oppilaan aktiivisuutta. Opetussuunnitelman muita olennaisimpia uudistuksia ovat oppimisympäristöjen ja työtapojen yhä vahvempi kehittäminen, muu-

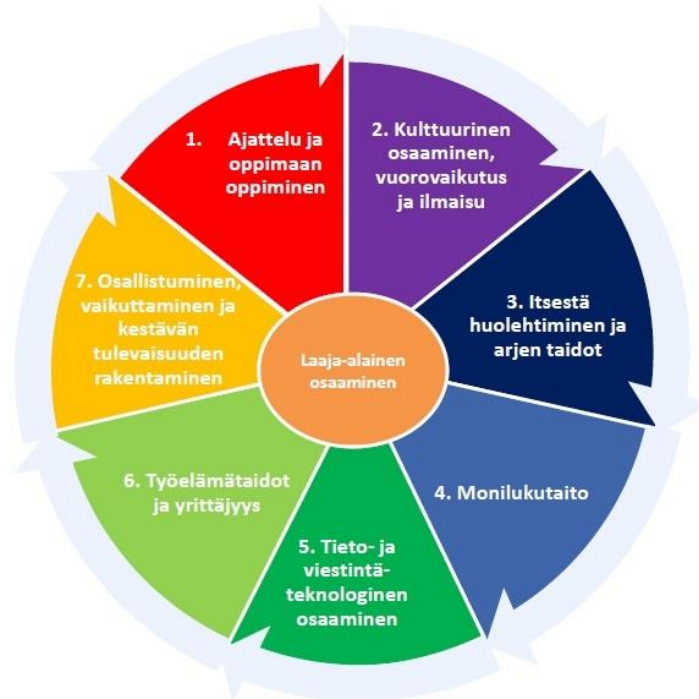
tokset oppiaineiden sisällöissä ja aloitusajankohdissa, oppilaiden mahdollisuudet tieto- ja viestintätekniiikan taitojen kehittämiseen, valinnaisaineiden tuominen myös alemmille vuosiluokille sekä arvioinnin monipuolistaminen. Opetussuunnitelmauudistuksessa pyritään vastaamaan myös peruskoulun jälkeisen elämän vaatimuksiin lisäämällä oppiaineiden opetuksen laaja-alaista osaamista. (Opetushallitus n.d. c.) Laaja-alaiset osaamisalueet on kuvattu seuraavalla sivulla olevassa kuviossa.

Opetussuunnitelman perusteissa 2014 korostetaan oppilaan ainutlaatuista ja arvokasta roolia aktiivisena toimijana sekä oppilaan kokemusta osallisuudesta ja mukana olemisesta kouluyhteisön toiminnan ja hyvinvoinnin rakentamisessa. Opetussuunnitelmauudistuksen keskeinen tavoite on myös parantaa edellytyksiä siihen, että oppilaat koki-sivat koulunkäynnin mielekkääksi. Oppilaan aktiivisen roolin todetaan edellyttävän kannustusta, yksilöllistä tukea sekä kokemusta kuulluksi tulemisesta ja arvostuksesta. Yksi esimerkki uuden opetussuunnitelman perusteiden uudistuksista on yli ainerajojen toteutettavat monialaiset oppimiskokonaisuudet. Monialaisten oppimiskokonaisuuksien tavoitteena on tukea oppilaan kasvua ihmisenä, auttaa oppilasta tunnistamaan omia vahvuuksiaan sekä arvostamaan itseään erityislaatuisena osana yhteiskuntaa. (Halinen – Jääskeläinen 2015: 23–29.)

Suomalaisten äänestysaktiivisuuden laskeminen sekä nuorten vähäinen kiinnostus politiikkaa sekä päätöksentekoa kohtaan, luovat tarpeen lisätä lasten ja nuorten kiinnostusta yhteiskunnallisia asioita kohtaan. Edellä mainitut seikat nähdään jopa uhkana demokraattisen kansalaisyhteiskunnan tulevaisuudelle, jolloin oppilaan osallisuuden ja demokratiakasvatuksen merkitys peruskoulussa kasvaa entisestään. (Väljärvi 2011: 9–10.) Peruskoulun mahdollisuudet opettaa oppilailleen elämäntapa, jolla ehkäistään yhteiskunnan ulkopuolelle jäämistä sekä passivoitumista, nähdään suurina. Osallistumisen ja vaikuttamisen taidot eivät kuitenkaan synny itsestään ja on todettu olevan merkityksellistä kartoittaa tapoja, joilla oppilaita harjaannutetaan käytännön kokemusten kautta aktiiviseen kansalaisuuteen. (Alanko 2010: 55.)

Peruskoululla on hyvät mahdollisuudet vastata edellä mainittuihin haasteisiin. Opetussuunnitelman perusteissa kouluyhteisön nähdään olevan turvallinen paikka harjoitella osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja sekä luoda edellytykset oppilaiden kiinnostukselle yhteiskunnan asioita kohtaan. Opetussuunnitelman perusteissa 2014 on kuvattu seitsemän laaja-alaista osaamiskokonaisuutta, joiden tavoitteena on juuri edistää demokraattisen yhteiskunnan jäsenyyden ja kestävän elämäntavan edellyttämää osaa-

mista. Laaja-alaisen osaamiskokonaisuuksien avulla rohkaistaan myös oppilaita tunnistamaan omat vahvuutensa ja arvostamaan itseään. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 21–24.) Seitsemän laaja-alaista osaamiskokonaisuutta on kuvattu seuraavassa kuviossa.

Kuvio 1. Opetussuunnitelman laaja-alaiset osaamiskokonaisuudet (Opetushallitus 2015).

Perusopetuslain mukaisesti myös uuden opetussuunnitelman perusteissa todetaan oppilaiden osallistumisen suunnitteluun olevan luonteva tapa vahvistaa osallisuutta. Suunnitteluun ja kehittämiseen osallistuminen voi kohdistua oppilaan omaan koulutyöhön, oman ryhmän toimintaan, oppimiskokonaisuuksiin ja koulun yhteiseen toimintaan ja oppimisympäristöön. Oppilaille tulee järjestää mahdollisuus osallistua myös opetussuunnitelman valmisteluun. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 35.)

4.2 Koulun osallisuustoiminta ja osallisuusrakenteet

Suomen Vanhempainliiton mukaan kouluosallisuus on vireää ja ohjattua oppilaskunta-toimintaa, oppilaiden, vanhempien ja koulujen yhteistyötä sekä saumatonta tiedonkulkua. Vanhempainliiton mukaan kouluosallisuus on myös osallisuuskasvatusta oppilaiden, vanhempien ja koulun henkilöstön yhteisissä tapahtumissa sekä ylipäättänsä uudenlainen näkökulma koulutyön kehittämiseen. Kouluosallisuuden rinnalle Vanhem-

painliitto nostaa myös kotiosallisuuden sekä kuntaosallisuuden. Määritelmien taustalla on Suomen vanhempainliiton kolmivuotinen VALOSA-hanke, jonka tavoitteena on edistää lasten osallisuutta ja hyvinvointia yhteistyössä vanhempien kanssa kotona, koulussa ja kunnassa. (Vanhempainliitto n.d.) Perusopetuslaki velvoittaa opetuksen järjestäjää edistämään oppilaiden osallisuutta. Osallisuudelle ja kouluosallisuudelle ei nähdä kuitenkaan olevan yhtä selkeää määritelmää eikä osallisuuteen tähtäävälle toiminnalle ole varsinaisesti resursoitu aikaa ja paikkaa koulujen tuntikehyksessä. Käytännössä osallisuustoiminnan määrän ja laadun määrittää viime kädessä opetuksen järjestäjä ja koulut.

Perusopetuksen laatukriteereissä koulujen todetaan kehittävän osallisuutta ja vaikuttamisen toimintakulttuuria mahdollistamalla oppilaiden osallistuminen heitä itseään koskevien asioiden käsittelyyn. Toimintamuodot, joilla oppilaiden osallistuminen ja sitä kautta syntyvä osallisuus mahdollistetaan, tulee perusopetuksen laatukriteereiden mukaan kehittää yhteistyössä koulun henkilöstön, oppilaiden ja huoltajien kanssa. (Perusopetuksen laatukriteerit 2012: 48.)

Osallisuuteen tähtäävät keinot voivat vaihdella melko paljon eri koulujen välillä. Osa osallisuuden muodoista on opetuksenjärjestäjälähtöisiä, kuten koulun pedagogiset käytännöt ja osa koulun rakenteisiin oppilaille luotuja mahdollisuuksia. Osallisuutta pyritään lisäämään esimerkiksi kiinnittämällä huomiota opetusjärjestelyihin perustamalla riittävän pieniä opetusryhmiä sekä luomalla kouluun avoin ja vuorovaikutteinen toimintakulttuuri. Vuorovaikutteisen toimintakulttuurin pohjana voivat olla hyvinkin pienet asiat, kuten opettajan tapa puhua oppilaista ja oppilaille, tunnustuksen antaminen oppilaiden ideoille sekä oppilaan ohjaaminen, kannustaminen ja kuuleminen. Oppilasta aktiivisten työskentelytapojen, luokkahuoneen ulkopuolella tapahtuvan opetuksen sekä uudenlaisen vuorovaikutuksen mahdollistaminen vaativat opettajalta myönteistä asennetta, luottamusta oppilaisiin, tilanteeseen heittäytymistä ja mahdollisesti siirtymistä pois omalta mukavuusalueeltaan. (Kumpulainen ym. 2010: 27–28; Perusopetuksen laatukriteerit 2012: 48; Toom – Pyhältö 2013: 82.)

4.2.1 Oppilaskuntatoiminta

Perusopetuslain mukaan jokaisella koululla tulee olla oppilaskunta, jonka tehtävänä on edistää oppilaiden vaikutusmahdollisuuksia, osallistumista sekä oppilaiden keskeistä yhteistoimintaa ja yhteistyötä muun koulun kanssa. Opetuksen järjestäjä päättää viime

kädessä oppilaskuntatoiminnan sisällöstä. (Laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013 § 47 a.)

Oppilaskuntatoiminta nähdään koulun yhteistoiminnallisuutta painottavana ajattelutapana tai sosiaalisena rakennelmana, jossa demokraattisuus, osallisuus ja yhteisöllisyys ovat olennaisia tekijöitä. Oppilaskuntatoiminnassa painotetaan yhdessä toimimista, toisten auttamista ja toisilta oppimista. (Nousiainen – Piekkari 2007b: 16.) Oppilaskunta koostuu kaikista koulun oppilaista. Oppilaskunnan keskuudesta valitaan oppilaskunnan hallitus, joka edustaa kaikkia koulun oppilaita. Hyvin organisoidun oppilaskuntatoiminnan todetaan tuottavan oppilaita aktivoivaa toimintaa ja toimivan aktiivisena yhteyskanavana koulun henkilöstöön ja muihin oppilaisiin. (Gellin ym. 2012: 104.)

Oppilaskunnan hallitus muodostetaan yleensä valitsemalla 1-2 edustajaa jokaiselta luokalta. Oppilaskunnan hallituksen jäsenet osallistuvat yhteisiin kokouksiin ja tuovat kokouksessa käsiteltyjä asioita oman luokkansa tietoon sekä vievät kokouksiin omasta luokasta nousseita asioita. Oppilaskunnan hallituksen tehtäviin kuuluu muun muassa vaikuttaminen koulun toimintatapoihin ja oppimisympäristöön. Oppilaskunnan hallitus järjestää usein myös koulupäivää keventäviä tapahtumia ja muita toimintoja sekä tekee yhteistyötä koulun henkilöstön kanssa. (Nousiainen – Piekkari 2007b: 20.)

Tutkimusten mukaan oppilaskunnan hallituksen ulkopuolella olevien muiden oppilaiden vaikuttaminen jää usein vähäiseksi ja oppilaille ei ole välttämättä yhtäläisiä vaikuttamisen mahdollisuuksia. Osallisuus koskettaa tällaisissa tilanteissa vain aktiivisimpia oppilaita, joille osallisuuden kokemuksia syntyy yleensä muutenkin toisia oppilaita enemmän. (Kiilakoski 2014a: 44.)

4.2.2 Yksilö- ja ryhmätason osallisuus

Oppilaan osallisuus koulussa kohdistuu sekä yksilöön että ryhmään. Yksilötason osallisuutta ovat muun muassa itsearviointi, oppilaan mahdollisuudet osallistua koulun asioiden suunnitteluun ja päätöksiin sekä äänestysmahdollisuus erilaisissa asioissa. Yksilötason toiminnassa tavoitteina ovat vaikuttamisen lisäksi itsetunnon ja itseilmaisun vahvistaminen. Ryhmätason toimintaa ovat muun muassa luokkakokoukset, oppilaskunnan toiminta sekä ryhmätyö itsessään, joilla tavoitellaan ryhmään kuulumisen tunnetta sekä vertaisvuorovaikutuksen lisääntymistä. (Gellin ym. 2012: 147.)

Perusopetuslaissa todetaan, että opetuksen järjestäjän tulee järjestää kaikille oppilaille mahdollisuuksia osallistua koulun toimintaan, kehittämiseen, opetussuunnitelman ja koulun järjestyssääntöjen valmisteluun sekä ylipäättänsä omien mielipiteittensä ilmaisuun oppilaan asemaan liittyvissä asioissa (Laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013 § 47 a). Oppilaskuntatoiminta on kuitenkin ainoa konkreettinen perusopetuslaissa määritelty osallisuuden tukemisen keino, vaikka käytännössä osallisuudessa on kyse paljon laajemmasta kokonaisuudesta. Tomi Kiilakoski on tiivistänyt osallisuuden ulottuvuudet koulussa seuraavan taulukon tavoin.

Taulukko 1. Osallisuuden ulottuvuudet koulussa (Kiilakoski 2014b).

	Sosiaalinen päämäärä:	Poliittinen päämäärä:
Yksilötason osallisuus	Itsearviointi, yksilötason tukipalvelut, kunnioittava kohtaaminen. Itsetunnon, itsetuntemuksen ja itseilmaisun vahvistaminen	Kyselyt, aloitelaatikot, taatut mahdollisuudet osallistua, erilaisten oppijoiden osallistumista tukevat menetelmät, äänestysmahdollisuus
Ryhmätason osallisuus	Turvallisen ryhmän luominen. vertaistuki (tukioppilaat, vertaissovittelu, kummioppilaat). Ryhmäyttäminen ja muu ryhädynamiikan tuki.	Luokkakokoukset, koko oppilaskunnan kokoukset, oppilaskunnan hallituksen toiminta, eri koulujen yhteistyö, toiminta kaupungin muiden osallisuusrakteiden kanssa.

Suomalaisella osallisuustyöllä on ollut tyypillistä korostaa ryhmämuotoisia ja edustuksellisia mekanismeja jäljitteleviä osallisuusrakenteita (Feldmann-Wojtachnia ym. 2010: 29–32). Oppilas on koulussa aina osa jotain ryhmää. Ryhmä voi olla esimerkiksi oma luokka, oman luokan sisällä jaettu pienryhmä, oman ja rinnakkaisluokan oppilaista koostuva ryhmä tai eri-ikäisistä oppilaista koostuva ryhmä. Ryhmä ei synny itsestään ja sillä on omat kehitysvaiheensa. Opettajan tietämystä ryhmäilmiöistä ja ryhmätoiminnan mahdollisuuksista pidetään ryhmän toiminnan kannalta välttämättömänä. Ryhmän ohjaamista on harjoitettava ja ryhmien luonteen ymmärtäminen mahdollistaa innostuvan ja itseohjautuvan opiskelutilanteen aikaansaamisen. (Haapaniemi – Raina 2014: 23.)

4.2.3 Tukioppilas-, vertaissovittelu- ja kummioppilastoiminta

Oppilaskuntatoiminnan rinnalla koulun muuta osallistavaa toimintaa ovat muun muassa ryhmätason osallisuutta tavoittelevat luokkakokoukset, tukioppilastoiminta, vertaissovittelutoiminta sekä kummioppilastoiminta. Oppilaiden osallisuutta vaikuttavaksi toiminnaksi nähdään myös kerhotoiminta sekä yhteistyö esimerkiksi muiden koulujen ja järjestöjen kanssa. (Perusopetuksen laatukriteerit 2012: 48.)

Mannerheimin lastensuojeluliiton tukioppilastoiminnalla on kouluissa pitkät perinteet, mutta toiminta mielletään yleensä lähinnä yläkoulujen toiminnaksi. Ainakin yhtenäiskouluissa kuitenkin myös 5.- ja 6.-luokkalaiset oppilaat saattavat osallistua tukioppilastoimintaan. Tukioppilastoiminnan yksi tavoite on osallisuuden lisääminen koulussa. Muita tavoitteita ovat toiset huomioivan käyttäytymisen edistäminen koulussa, ongelmien ennaltaehkäisy sekä yksilönä kehittyminen. (MLL nd. a.)

Kummioppilastoiminta on tukioppilastoiminnan tapaan Mannerheimin lastensuojeluliiton käynnistämä toimintamuoto. Kummioppilastoimintaa järjestetään lähinnä alakouluissa ja perinteisen kummioppilastoiminnan mallin mukaan 5. ja 6. luokkien oppilaat toimivat ensimmäisen luokan oppilaiden kummeina. Myös kummioppilastoiminnan tarkoitus on tukea oppilaiden osallisuutta ja kouluviihtyvyyttä. Tavoitteena on myös luoda kouluun yhteisöllisyyttä ja edistää uusien oppilaiden turvallista koulun alkua. (MLL nd. b.)

Vertaissovittelu-ohjelman tarkoituksena on edistää koulu yhteisön vuorovaikutustaitoja ja vähentää sen myötä yhteisön jäsenten välisiä konflikteja. Koulujen vertaissovittelu-toiminta on malli, jossa sovittelijoiksi koulutetut oppilaat ja henkilökunnan jäsenet auttavat oppilaita löytämään itse ratkaisun heidän välillään olevaan ristiriitaan. Konfliktin molemmat osapuolet saavat verso-mallissa kertoa oman näkemyksensä tapahtumista ja pohtia eri ratkaisuvaihtoehtoja tapahtuneeseen. Toiminta tukee lapsen ja nuorten oikeuksien toteutumista sekä lisää oppilaiden osallisuutta. (Verso 2016.)

4.2.4 Koulu yhteisö ja koulun toimintakulttuuri

Koulu yhteisön muodostavat kaikki koulun oppilaat sekä työntekijät. Oppilaat ja työntekijät kuuluvat yhteisöön kuitenkin hyvin eri syistä. Opettajille ja muulle henkilökunnalle koulu on työpaikka, jonka he ovat itse valinneet, mutta oppilaille koulu on enemmänkin elämänvaihe, jota he eivät ole itse valinneet ja johon he eivät pääse välttämättä vaikut-

tamaan. Tästä lähtökohdasta asiaa tarkasteltuna ei ole itsestään selvää, että koulu muodostaisi yhteisön, jolla on yhteinen tehtävä ja päämäärä. Koulun yhteisöllisyyden edellytyksenä nähdään olevan kaikkien mahdollisuus osallistua sekä oppilaiden ja opettajien yhteispelin toteutuminen. (Haapaniemi – Raina 2014: 57–60, 74.)

Elokuussa 2014 voimaan tullut oppilas- ja opiskelijahuoltolaki korostaa ennaltaehkäisevää yhteisöllistä oppilashuoltoa. Yhteisöllisen oppilashuollon tarkoitus on kehittää koko kouluyhteisön ja kaikkien oppilaiden hyvinvointia. Lisäksi tulee huolehtia kouluympäristön terveellisyydestä, turvallisuudesta ja viihtyisyydestä sekä varmistaa oppilaiden ja huoltajien osallisuus toimintatapojen kehittämisessä. (Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013 § 2-4.) Sipoossa on lähdetty suunnittelemaan ja toteuttamaan yhteisöllistä oppilashuoltotyötä perustamalla kouluihin yhteisölliset oppilashuoltoryhmät, joihin kuuluvat rehtori, opettajien, oppilaiden ja huoltajien edustajat sekä koulupsykologi, koulu-kuraattori ja kouluterveydenhoitaja (Sipoo.fi 2016a).

Opetussuunnitelman perusteissa yhteisön toimintakulttuuri on määritetty sen historiallisesti ja kulttuurisesti muotoutuvaksi tavaksi toimia. Toimintakulttuuri rakentuu kouluyhteisön jäsenten vuorovaikutuksesta, koulun arkikäytännöistä, ilmapiiristä ja oppimisympäristöistä. Myös muun muassa koulun pedagogiikka sekä tapa tulkita koulutyötä ohjaavia normeja ja toiminnan tavoitteita, ovat osa toimintakulttuuria. Kouluyhteisön toimintakulttuurin todetaan vaikuttavan aina oppilaan kohtaaman koulutyön laatuun. Koulujen tavoitteeksi on opetussuunnitelman perusteissa kirjattu sellaisen toimintakulttuurin luominen, joka edistää oppilaiden oppimista, osallisuutta, hyvinvointia ja kestäväää elämäntapaa. Perusopetuksen toimintakulttuurin periaatteiden tarkoituksena on ohjata opetuksen järjestäjiä ja kouluja toimintansa suuntaamisessa. (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 29.) Opetussuunnitelman perusteissa annetaan raamit koulun toimintakulttuurille. Näiden raamien puitteissa jokainen koulu valitsee omat tapansa toimia ja kouluyhteisön jäsenet luovat lopulta koulun toimintakulttuurin.

4.2.5 Opettajan rooli oppilaan osallisuudessa

Maailman muuttuessa myös oppiminen muuttuu. Oppikirjoihin ja luokkahuoneisiin kiinnittyvän oppimisen ei nähdä olevan enää tätä päivää. Yksityiskohtaisten tietojen opettamista ei pidetä enää merkityksellisenä ja oppimista tapahtuu paljon koulun ulkopuolella, kuten sosiaalisessa mediassa, internetissä sekä kavereiden ja harrastusten kautta. Tiedon määrän lisääntyminen edellyttää myös koulun ja opettajan roolin uudelleen

tarkastelua. Muutoksen kannalta olennaisina tekijöinä pidetään muun muassa asenteiden muutosta, uudenlaista toimintakulttuuria sekä kouluyhteisön hyvinvoinnin huomiointia. Oppilaan osallisuuden lisääminen nähdään mahdollisuutena kouluyhteisön hyvinvoinnin takaamiseksi. (Paalasmaa 2014: 14; Välijärvi 2011: 10.)

Millainen sitten on osallisuuteen kannustava opettaja? Opettajan hyvää itsetuntoa ja ideoivaa otetta luokkatyöskentelyyn pidetään oppilaan osallistamisen kannalta olennaisina tekijöinä. Opettajan tulisi omata hyvät vuorovaikutustaidot sekä ymmärrystä oppilaiden vertaissuhteiden tärkeydelle. Opettajan kannustavalla tavalla suhtautua oppilaaseen sekä ylipäättänsä oppilaan ja opettajan välisellä myönteisellä suhteella nähdään olevan erityisen suuri merkitys oppilaan hyvinvoinnin ja koulumyönteisyyden kannalta. (Paalasmaa 2014: 115; Poikkeus ym. 2013: 111–120.) Aiemmin opettajan lämminhenkisyys on liitetty lähinnä alakoulun ensimmäisille luokille tai varhaiskasvatukseen. Viime aikoina on kuitenkin uutisoitu paljon Itä-Suomen yliopiston, Jyväskylän yliopiston ja Turun yliopiston meneillään olevasta Alkuportaatt-seurantatutkimuksesta, jossa opettajan lämminhenkisyys on todettu edistävän lasten oppimismotivaatiota sekä oppimistuloksia. (Siekkinen 2015.)

Opettajan mahdollisuus saada oppilaat osallistumaan ja tuntemaan yhteenkuuluvuutta koko kouluyhteisöön, voidaan nähdä ylipäättänsä melko vastuullisena ja haastavana tehtävänä. Jokainen opettaja on oma yksilö, joka tekee työtään oman persoonansa ja omien kokemustensa evästämänä. Opetusalan Ammattijärjestö OAJ toteaa opettajan ammatin olevan itsenäinen professio ja vaativa asiantuntijatehtävä, johon opettajat valmennetaan korkeatasoisella koulutuksella. OAJ:n mukaan opettajan työ on kasvatuksen, opetuksen ja oppimisen mahdollisuuksien edistämistä yksilön parhaaksi ja opettajan rooli nähdään merkittävänä myönteisten oppimiskokemusten syntymisessä. (OAJ n.d.) Koulun toimintakulttuurin tavoin opettajan toimintatavat määrittää ja luo aina viime kädessä opettaja itse. Laadukas opettajainkoulutus, koulujen toimintaa määrittävät normit sekä oman kouluyhteisön määrittämät toimintatavat ovat tekijöitä, joiden voidaan nähdä antavan opettajalle vahvan tuen edistää oppilaan osallisuutta.

5 Tutkimusasetelma

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan monimenetelmäisesti Sipoon kunnan suomenkielisten alakoulujen käyttämiä oppilaan osallisuutta tukevia toimintatapoja sekä oppilai-

den käsityksiä omasta osallisuudestaan koulussa. Lisäksi tarkastellaan oppilaan osallisuutta uuden perusopetuksen opetussuunnitelman näkökulmasta. Sipoo on kaksikielinen kunta Uudellamaalla. Sipoossa asui vuoden 2015 lopussa 19 399 henkilöä, joista suomenkielisiä oli 62 % (Sipoo.fi 2016b). Sipoossa on yhteensä neljä suomenkielistä alakoulua ja yksi yhtenäiskoulu ja kaikki kyseiset koulut osallistuivat tähän opinnäytetyöhön. Kaikkiaan Sipoossa on yhteensä 15 peruskoulua, joiden kielijakauma ja oppilasmäärät selviävät seuraavasta taulukosta. Suomenkielisiä vuosiluokkien 1-6 oppilaita oli Sipoossa syyslukukaudella 2016 yhteensä 1082 (Sipoon kunnan oppilashallinto-ohjelma 2016).

Taulukko 2. Sipoon kunnan peruskoulut 2016 – 2017 ja oppilasmäärät (Sipoo.fi 2016c; Sipoon kunnan oppilashallinto-ohjelma 2016)

Koulut (luokka-asteet)	Koulujen määrä	Oppilasmäärät
Suomenkieliset alakoulut (1-6)	4	674
Ruotsinkieliset alakoulut (1-6)	8	660
Suomenkieliset yhtenäiskoulut (1-9)	1	408 oppilasta (1-6 vuosiluokilla) 181 oppilasta (7-9 vuosiluokilla)
Ruotsinkieliset yhtenäiskoulut (1-9)	-	-
Suomenkieliset yläkoulut (7-9)	1	363
Ruotsinkieliset yläkoulut (7-9)	1	363
Yhteensä	15	2649

5.1 Tutkimusongelma ja -kysymykset

Tutkimuksen aihepiirin valintaa ja tutkimuskysymyksen muotoilua pidetään yleisesti tutkimustyön kannalta olennaisimpina tekijöinä. Aiheen valinta on aina oma prosessinsa, joka vaatii toisaalta päättäväisyyttä, mutta myös asian suhteuttamista todellisuuteen (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2008: 66–70). Tämän opinnäytetyön kannalta aiheen valinta oli melko helppo, mutta aiheen ja tutkimuskysymysten muotoutuminen lopulliseen muotoonsa lopulta pitkä prosessi. Tutkimuskysymyksiksi opinnäytetyössä vahvistuivat koko prosessin myötä seuraavat kysymykset:

1. Millä tavoilla sipoolaiset alakoulut sekä yhtenäiskoulu edistävät oppilaiden osallisuutta?

2. Millä tavoin kyseisillä kouluilla käytössä olevat oppilaiden osallisuutta edistävät toimintatavat vastaavat oppilaiden käsityksiä osallisuuden toteutumisesta?
3. Mitä uuden perusopetuksen opetussuunnitelman odotetaan tuovan mukanaan oppilaiden osallisuuteen Sipoossa?

5.2 Aineisto

Opinnäytetyön aineistona ovat Sipoon suomenkielisten alakoulujen ja yhden yhtenäiskoulun rehtoreille toteutetut teemahaastattelut (viisi haastattelua) sekä kyseisten alakoulujen ja yhtenäiskoulun viidensien ja kuudensien luokkien oppilaille toteutetun strukturoidun kyselyn vastaukset (N=333). Suomenkieliset koulut valikoituivat mukaan lähinnä kielitaidollisista syistä. Otanta on suuri, vaikka mukana on vain suomenkieliset koulut. Suomenkielisissä kouluissa viidesluokkalaista oli toukokuussa 2016, jolloin kysely toteutettiin, yhteensä 189 ja kuudesluokkalaista 177 eli yhteensä 366 oppilasta (Sipoon kunnan oppilashallinto-ohjelma 2016). Kyselyyn vastasi yhteensä 333 oppilasta, joka on noin 31 prosenttia kaikista Sipoon suomenkielisten koulujen 1-6 vuosiluokkien oppilasta. Kyselyyn osallistuneiden oppilaiden määrät selviävät tarkemmin seuraavasta taulukosta.

Taulukko 3. Suomenkielisten 5.-6.-luokkalaisten oppilaiden kokonaismäärä Sipoossa, kyselyn vastausprosentti sekä kyselyyn osallistuneiden oppilaiden määrät luokkasteen ja sukupuolen mukaan

	luokilla yhteensä	vastanneita yhteensä	vastausprosentti	vastanneista tyttöjä	vastanneista poikia
5.-lk	189 oppilasta	172 oppilasta	91 %	81 oppilasta (47 %)	91 oppilasta (53 %)
6.-lk	177 oppilasta	161 oppilasta	91 %	82 oppilasta (51 %)	79 oppilasta (49 %)
yht.	366 oppilasta	333 oppilasta	91 %	163 oppilasta (49 %)	170 oppilasta (51 %)

5.2.1 Rehtoreiden valinta kohderyhmäksi

Rehtorit valittiin haastateltaviksi siitä syystä, että he vastaavat koko koulun toiminnasta ja heillä on kokonaiskuva käytössä olevista toimintatavoista. Perusopetuslaki sekä pe-

rusopetuksen opetussuunnitelman perusteet määrittävät vahvasti koulujen toimintaa. Kunnat ja kaupungit tekevät näiden pohjalta omia yhteisiä linjauksia opetuksen järjestämisestä. Jokainen koulu on kuitenkin myös oma yksikkönsä, jossa on oma toimintakulttuuri ja johtamiskulttuuri. Rehtorin asema on muuttunut merkittävästi kahden viime vuosikymmenen aikana. Pedagogisen johtamisen lisäksi rehtorit vastaavat nykyisin muun muassa taloudesta, strategiasta, henkilöstöstä sekä koulun tuloksellisuudesta. (Alava – Halttunen – Risku 2012: 17–19.) Haastatteluun osallistuneiden rehtoreiden johtamat koulut ovat erikokoisia ja myös rehtoreiden toimenkuvat vaihtelevat jossain määrin kouluittain. Lähtökohtaisesti kuitenkin rehtoreilla on aina kokonaisvastuu koulunsa toiminnasta ja käytetyistä toimintatavoista.

Käytännössä haastatteluihin osallistui kolmelta koululta rehtori, yhdeltä koululta apulaisrehtori ja yhdeltä koululta vararehtori. Apulaisrehtori sekä vararehtori osallistuivat haastatteluun ajankäyttöön ja koulun työnjakoon liittyvistä syistä. Haastattelujen tarkoituksena oli kartoittaa koulujen toimintatapoja, joilla pyritään edistämään oppilaan osallisuutta. Rehtorien haastattelujen aihepiirit ja kysymyksen nousivat suomalaisen perusopetuksen lainsäädännön ja ohjeistusten sekä aiheeseen liittyvän kirjallisuuden pohjalta. Oppilaiden täyttämä kyselylomake laadittiin vuorostaan haastatteluista saatujen tietojen perusteella.

5.2.2 Viides- ja kuudesluokkalaiset valinta kohderyhmäksi

Oppilaiden osallisuudesta kerätyt valtakunnalliset tiedot perustuvat pääosin yläkoulun oppilaille tehtyihin selvityksiin. Esimerkkeinä kyseisistä selvityksistä tai tutkimuksista voidaan mainita kouluterveyskysely sekä kansainvälinen ICCS-tutkimus (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013; Suoninen – Kupari – Törmäkangas 2010). Pääosin samat osallisuuteen ja kouluhyvinvointiin tähtäävät toimintatavat ovat kuitenkin käytössä jo alakoulussakin ja perustyötä tehdään alimmista luokista lähtien. Osallisuuden käsityksiä on näin ollen hedelmällistä selvittää myös alakoulun oppilaiden näkökulmasta. Myös yhtenäiskoulujen lisääntyminen puoltaa alakouluikäisten ottamista kohderyhmäksi.

Kyselyn kohderyhmän valikoitumisen taustalla on siis ajatus siitä, että tutkimustyötä ja selvityksiä oppilaiden osallisuudesta on tehty vähemmän alakoululaisten parissa. Viides- ja kuudesluokkalaisten kohderyhmäksi valikoitumisen puolesta puhuu heidän kehitysvaiheensa. 11-13-vuotias lapsi on yleensä aktiivinen ja kiinnostunut ympärillään

tapahtuvista asioista. Tämän ikäinen lapsi on jo tottunut koulunkäyntiin ja ohittanut varhaislapsuuden haasteet, mutta nuoruusiän mahdolliset haasteet ovat pääosin vielä edessä. Viides- ja kuudesluokkalaisen ajattelu on myös kehittynyt sille tasolle, että hän pystyy kuvittelemaan mielessään erilaisia vaihtoehtoja, vaikka hän ei olisi niitä konkreettisesti itse kokenut. Hän pystyy myös erottamaan ajattelun ja tunteet sekä omaa kykyä nähdä asioita pidemmällä aikavälillä, eikä peilaa ajatuksiaan pelkästään saman päivän tapahtumiin. (Lehtinen – Kuusinen 2001: 117; Turunen 1996: 92–95.)

5.3 Monimenetelmäisyys metodologisena valintana

Tämä opinnäytetyön alkuperäinen idea oli tehdä kvantitatiivinen survey-tutkimus, jossa oppilaille toteutettu kysely olisi ollut tärkein aineisto. Oppilaille tehtävän kyselyn pohjaksi oli tarkoitus haastatella koulujen rehtoreita koulujen toimintatavoista, joilla pyritään lisäämään oppilaan osallisuutta. Rehtorien haastattelujen anti osoittautui kuitenkin niin merkittäväksi, että oli syytä ottaa myös haastattelut olennaiseksi osaksi opinnäytetyön aineistoa. Toisaalta myös kyselyn vastaukset tuottivat sekä määrällistä että laadullista tietoa. Tässä opinnäytetyössä siis yhdistyvät kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen aineisto ja tutkimuskysymyksiä tarkastellaan sekä laadullisen että määrällisen tiedon avulla. Aineiston analysointi on pääosin kvalitatiivista, mutta kokonaisuutena tämän opinnäytetyön tutkimusote on monimenetelmäinen. Jossain määrin opinnäytetyö täyttää myös case-tutkimuksen määritelmiä, sillä opinnäytetyö on kohdennettu yhteen kuntaan ja sen perusopetuksen oppilaisiin.

Kansainvälisessä kirjallisuudessa käsite *mixed methods (research)* on vakiintunut kuvaamaan tutkimusta, jossa yhdistyvät sekä kvalitatiivinen että kvantitatiivinen aineisto ja menetelmät. *Mixed methods (research)* –käsitteen rinnalla käytetään myös käsitteitä *multimethod research*, *mixed research*, *blended research* ja *integrative research*. (Teddle – Tashakkori 2010: 19.) Suomenkielisiä ilmaisuja aiheesta ovat muun muassa monimetodinen ja monimenetelmällinen tutkimus tai yksinkertaisemmin monimenetelmällisyys tai monimenetelmäisyys, joista jälkimmäistä käytetään tässä opinnäytetyössä.

Määrällinen ja laadullinen tutkimus voidaan nähdä toisiaan täydentävinä ja tutkimus voi koostua molemmista tutkimusotteista (Kananen 2011: 15). Mikäli tutkimuskysymyseen saadaan paras vastaus eri menetelmillä, on monimenetelmäisyys hyvä tapa integroida kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia tuloksia (Hänninen 2009: 5–7). Monimenetel-

mäisyyden nähdään tarkoittavan myös aineistojen sulauttamista ja yhdistämistä tai yhden aineiston perustumista toiselle aineistolle (Ronkainen 2009: 4). Tässä opinnäytetyössä oppilaille laadittu kysely perustuu rehtoreille ensin tehtyjen haastattelujen tuloksiin. Haastattelujen ja kyselyn tulokset myös yhdistyvät toisiinsa johtopäätöksissä.

Monimenetelmäisyyden myötä tutkimusaineisto on yleensä laaja ja näin kävi myös tämän opinnäytetyön suhteen. Viiden laajan teemahaastattelun sekä 333 kyselyvastauksen purkaminen ja tulkitseminen vaativat paljon aikaa sekä toisaalta myös vahvaa pelkistämistä ja asioiden tiivistämistä. Kyselylomake oli jo itsessään laaja, sillä alun perin kyselyn tulosten oli tarkoitus olla opinnäytetyön tärkein osa. Kyselyn vastauksista melko iso osa jätettiin lopulta taustatiedoiksi, joita ei tämän opinnäytetyön tuloksissa ole esitelty ollenkaan. Kaikki vastaukset on kuitenkin toimitettu mukana olleille kouluille ja aineisto mahdollistaa myös aiheen laajemman jatkokäsittelyn.

5.4 Haastattelu aineistonkeruumenetelmä

Tämän opinnäytetyön aineistonkeruu toteutettiin kahdessa osassa. Ensin haastateltiin viiden koulun rehtoreita. Haastatteluilla kartoitettiin koulujen toimintatapoja, joilla pyritään vahvistamaan oppilaiden osallisuutta sekä koulujen käsitystä oppilaan osallisuudesta ja sen toteutumisesta. Haastattelut toteutettiin huhtikuussa 2016 yksilöteemahaastatteluina. Teemahaastattelu valittiin menetelmäksi siitä syystä, että vastaajille olisi riittävästi tilaa ilmaista omia ajatuksiaan aiheesta. Kysymyksiä ei haluttu tehdä liian valmiiksi, jotta saataisiin mahdollisimman autenttista tietoa. Haastattelun teemat olivat:

1. Oppilaan osallisuus koulussa
2. Oppilaiden osallistuminen koulun eri toimintoihin (muu toiminta, kuin opetus)
3. Oppilaiden osallistuminen koulun toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin
4. Oppilas osana omaa luokkaansa ja koko kouluyhteisöä
5. Oppilaan osallisuuden tulevaisuus ja kehittäminen

Haastattelujen teemat nousivat perusopetuksen liittyvistä laeista ja opetussuunnitelmasta sekä muusta koulun osallisuustoimintaa käsittelevästä materiaalista. Jokaiseen haastatteluun varattiin aikaa yksi tunti. Jokaisen teeman alle oli mietitty etukäteen myös erillisiä apukysymyksiä, joita kysyttiin tarvittaessa, mikäli haastateltava ei itse ottanut aihetta millään tasolla puheeksi (liite 1). Kaikkia apukysymyksiä ei käyty läpi ja jokainen haastattelu oli erilainen, vaikka kaikissa haastatteluissa käytiinkin läpi samat teemat.

Teemahaastattelun tarkoitus onkin kohdentua ennalta suunniteltuihin teemoihin, jotka käydään kaikkien haastateltavien kanssa läpi, vaikka teemojen käsittelyjärjestys ja haastattelun eteneminen onkin vapaamuotoisempaa (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006a). Oppilaan osallisuus on käsitteenä hyvin laaja ja sitä tavoitellaan monenlaisilla toimintatavoilla. Teemahaastattelu antoi haastateltaville mahdollisuuden kuvata ajatuksiaan oppilaan osallisuudesta mahdollisimman laajasti ja vapaasti, jolloin haastattelun anti osoittautui erittäin monipuoliseksi. Haastattelutilanne on aina vuorovaikutteinen ja se vaatii haastattelijalta hyvää ennakkovalmistautumista. Kysymykset eivät voi olla johdattelevia, jotta vastaaja voi tuoda objektiivisesti esiin omia näkemyksiään aiheesta. Haastattelu on aina myös tilannekohtainen ja vastauksien antamien tulosten liiallista yleistämistä tulee välttää. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2008: 200–201.) Teemahaastattelu nähtiin hyvin toimivana menetelmänä tässä opinnäytetyössä ja niiden anti oli hyvin monimuotoinen.

5.5 Kysely aineistonkeruumenetelmänä

Aineistonkeruun toinen osa toteutettiin strukturoituna kyselynä viiden suomenkielisen koulun viidensien ja kuudensien vuosiluokkien oppilaille. Kyselyyn vastaaminen tapahtui paperilomakkeella (liite 2). Kyselyyn vastattiin omissa kouluissa oppitunnilla touko-kuussa 2016. Koulujen rehtoreille sekä kyselyyn osallistuvien luokkien opettajille lähetettiin etukäteen sähköpostiviesti tulevasta kyselystä. Kyselyn yhteydessä opettajat saivat myös lyhyen ohjeen kyselyn täyttämisestä (liite 3).

Kysely valikoitui menetelmäksi siitä syystä, että sillä tavalla saatiin helposti iso määrä oppilaita mukaan ja heiltä voitiin kysyä monia asioita. Oppilaan näkökulma saatiin sitä laajemmin esille, mitä suurempi vastaajien määrä oli. Kyselyn heikkoutena on kuitenkin aina se, ettei ole mahdollista tietää, miten vastaaja on suhtautunut kyselyyn, onko kysymykset ymmärretty kyselyn laatijan toivomalla tavalla ja ovatko vastausvaihtoehdot ylipäättävästi olleet onnistuneita (Hirsjärvi – Remes – Sajavaara 2008: 190). Kyselylomakkeeseen ei ollut tarkoituksella laitettu vastausvaihtoehtoa ”En tiedä” tai ”En osaa sanoa”, mutta vastaajat olivat jättäneet välillä vastausvaihtoehdot tyhjiksi tai tehneet oman merkinnän vaihtoehtojen välille. Kyseiset merkinnät on tuloksissa tulkittu tyhjiksi vastauksiksi.

Kyselyn kysymykset nousivat rehtorien haastatteluiden vastauksissa esille tulleista oppilaan osallisuutta käsittelevistä toimintatavoista ja osallisuuteen vaikuttavista teki-

jöistä sekä suomalaisen perusopetuksen lainsäädännöstä, ohjeistuksista ja aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta. Jotta kysymykset mahdollistavat tulosten saamisen halutulla tavalla, on aina ensin pohdittava, mihin kysymyksen esittämisellä pyritään ja mitä tietoa pyritään saamaan. Olennaista on myös kiinnittää huomiota kyselyn rakenteen ja ulkonäön selkeyteen sekä helposti ymmärrettäviin kysymyksiin. Lapsille tehtävässä kyselyssä on erityisen tärkeää, ettei kysely ole liian pitkä ja että siinä ei käytetä lapsille liian vaikeaa kieltä. Kyselyyn liitettävään saateosioon tulee myös kiinnittää huomiota, jotta vastaajan motivaatio vastata kysymyksiin olisi mahdollisimman hyvä. (Heikkilä 2008: 47–62.) Myös tämän opinnäytetyön kyselylomakkeen laadinnassa ja toteutuksessa pyrittiin miettimään tarkkaan, mitä tietoa kysymyksillä halutaan saada sekä laatimaan kyselylomake mahdollisimman selkeäksi ja yksiselitteiseksi. Kyselylomakkeen alussa on myös lyhyesti kerrottu oppilaille, mitä osallisuudella tarkoitetaan.

Kysely testattiin kolmella kohderyhmän ikäisellä lapsella ja testaajien kommenttien perusteella kyselylomakkeeseen tehtiin pieniä muutoksia. Kyselyssä ei kysytty vastaajien yksilöityjä tunnistetietoja, eikä kysely käsittele millään tavoin oppilaiden kotioloja tai perheeseen liittyviä asioita. Näin ollen ei nähty tarpeelliseksi hankkia kyselyyn osallistuvien oppilaiden huoltajilta erillistä suostumusta. Huoltajia tiedotettiin etukäteen kyselystä (Liite 4).

5.6 Aineistojen analysointi

Opinnäytetyön aineiston jakautuessa kahteen eri osaan, oli tarpeellista myös analysoida aineistot erikseen. Rehtoreiden haastattelut teemoiteltiin ja kyselyn vastaukset käsiteltiin taulukkolaskentaohjelmalla. Tuloksia käsittelevässä luvussa aineistot on kuitenkin liitetty yhteen.

5.6.1 Rehtoreiden haastattelut

Teemoittelu nähdään yhtenä teemahaastatteluaineiston luontevana analysointitapana (Saaranen-Kauppinen - Puusniekka 2006b). Myös tässä opinnäytetyössä haastattelujen aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Teemoittelulla tarkoitetaan aineiston pelkistämistä, pilkkomista pienempiin osiin ja järjestämistä erilaisten aihepiirien mukaan. Aineiston ja teorian yhteys on olennaista teemoittelussa ja tekstikatkelmia (sitaatteja) käytetään usein esimerkkinä aineistosta tai perustelemaan tutkijan tulkintaa. (Hiltunen

n.d.: 9–11.) Rehtoreiden haastattelut litteroitiin, jonka jälkeen vastauksista etsittiin kaikissa tai mahdollisimman monessa haastattelussa esiintyviä aiheita, jotka olivat olennaisia teorian näkökulmasta. Usein esiintyneet aiheet ryhmiteltiin saman teeman alle.

Aineiston järjestäminen teemoittain vaati haastattelujen huolellista lukemista useaan kertaan. Löydetyt teemat noudattivat osittain haastatteluun valittuja teemoja, mutta osa teemoista nousi toisia merkityksellisemmiksi. Pyrkimys oli löytää teemat, jotka parhaiten antavat vastauksia tutkimuskysymyksiin. Haastattelujen tulokset esitetään luvussa kuusi valittujen teemojen mukaisesti. Teemojen alle on valittu sitaatteja haastatteluista, jotka kuvaavat kyseistä teemaa ja joita tulkitaan johtopäätösluvussa.

5.6.2 Oppilaiden kysely

Aineiston analysoinnin tavoite on löytää merkitys jollekin ilmiölle tai ratkaisu tutkimuskysymykseen (Kananen 2015: 313). Opinnäytetyöprosessin edetessä kirkastui ajatus siitä, että ratkaisun löytäminen tutkimuskysymyksiin ei ole mahdollista keskittymällä pääosin määrälliseen aineistoon alkuperäisen suunnitelman mukaan ja tutkimusote vaihtuikin enimmäkseen laadulliseksi. Kyselylomakkeessa oli yhteensä 11 strukturoitua kysymystä, joista jokainen jakautui useaan alakysymykseen. Kaikki kyselyn vastaukset eivät tuoneet uutta tai yllättävää tietoa oppilaiden käsityksistä osallisuudesta ja suuresta kysymysmäärästä nostettiin tulososioon ainoastaan ne kysymykset, joiden vastaukset osoittautuivat rehtoreiden haastatteluiden ja aihetta käsittelevän kirjallisuuden valossa merkittäväksi. Tulososioon nostettiin myös kyselyn sellaisia vastauksia, joissa oli nähtävillä suuria eroja eri koulujen välillä.

Kyselyn vastaukset syötettiin taulukkolaskentaohjelmaan (Excel) ja luvut muunnettiin tuloksia käsittelevää lukua varten prosenteiksi ja prosenteista laskettiin keskiarvo. Kyselyn otanta oli kaikki Sipoon suomenkielisten koulujen viides- ja kuudenluokkalaiset oppilaat (yhteensä 366 oppilasta), joten otanta oli melko suuri. Kyselyyn vastasi yhteensä 333 oppilasta. Jälkikäteen ajateltuna erot viides- ja kuudesluokkalaisten vastausten välillä eivät olleet niin merkittäviä, ettei otantaa olisi voinut rajata vain toiseen kyseisistä luokka-asteista. Pienempi vastausmäärä olisi mahdollistanut esimerkiksi vastausten laajemman ristiintaulukoinnin.

Määrällisessä tutkimuksessa lähdetään siitä, että saadut tulokset ovat yleistettävissä (Kananen 2011: 85). Otannan ollessa laaja ja vastausprosentin noustessa lähes 91

prosenttiin, voidaan olettaa, että vastaukset vastaavat hyvin saman ikäluokan oppilaiden käsityksiä. Viides- ja kuudesluokkalaisten vastausten ollessa melko samanlaisia suhteessa toisiinsa, voidaan niiden olettaa melko hyvin kuvaavan koko alakoulun oppilaiden käsityksiä osallisuudesta Sipoossa. Toki on huomioitava, että jokaisella koululla on omat toimintatapansa ja erot koulujen välillä voivat olla suuria.

Käytännössä kyselyllä pyrittiin selvittämään oppilaiden käsityksiä osallisuudesta omassa koulussaan. Käsitysten tutkiminen ei ole kuitenkaan yksinkertaista. Käsitys syntyy aina vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa ja on kytköksissä asioiden merkityksellisyteen yksilölle. Jokaisella vastaajalla on siis oma elämäntodellisuutensa, jonka pohjalta hän peilaa asioita. (Laine 2001: 26–31.) Kyselyn kysymyksiä lähdettiin hahmottamaan teorian kautta. Kirjallisuuden avulla etsittiin toimintatavat, joilla koulut pyrkivät oppilaiden osallisuuteen. Löydetyistä toimintatavoista keskusteltiin ensin rehtoreiden haastatteluissa ja haastatteluissa vahvistuneet toimintatavat nostettiin kyselyn kysymyksiksi. Vastausten tulkinnat tehtiin vastausten keskiarvoista. Keskiarvoista haettiin vastaus siihen, miten koulujen käyttämät osallisuuteen tähtäävät toimintatavat ovat toimineet oppilaiden käsitysten mukaan. Tapa, jolla kyselyn vastauksista löydettiin olennainen tieto, vastasi jossain määrin konfirmatorista faktorianalyysimenetelmää. Konfirmatorisen faktorianalyysin lähtökohtana on, että tutkijalla on ennen analyysin suorittamista teoriaan perustuva oletus aineiston rakenteesta. Aineiston avulla teoria-tieto joko vahvistuu tai kumoutuu. (Kananen 2011: 114–117.)

5.7 Tutkimuksen eettisyys ja luotettavuus

Tämä opinnäytetyö antaa kuvan yhden kunnan alakoulujen käyttämistä osallisuuteen tähtäävistä toimintatavoista sekä koulujen ja oppilaiden käsityksistä osallisuudesta. Tuloksia ei voida suoraan yleistää toisiin kuntiin, eikä niitä voida pitää täysin pysyvinäkään, sillä koulujen toiminta muuttuu koko ajan ja esimerkiksi oman luokanopettajan vaikutus oppilaan kokemuksiin voi olla hyvinkin suuri. Kvantitatiivista tutkimusta pidetään yleisesti objektiivisempänä kuin kvalitatiivista. Esimerkiksi kyselytulosten luotettavuutta lisää se, että kyselylomake ja vaihtoehdot ovat kaikille sama. Toisaalta jokainen vastaaja on yksilö ja ymmärtää asian omalla tavallaan, eikä täysin objektiivista tietoa ei ole mahdollista saada. (Kananen 2015: 341.) Haastattelutilanne on aina vuorovaikutteinen ja haastattelijalla voi tehdä vääriä tulkintoja. Haastattelut litteroitiin kuitenkin sanatarkasti ja opinnäytetyössä käytetyt lainauksen haastatteluista on valittu huolella.

Tutkimuksen eettisyyttä voidaan pohtia tutkimusaiheen, tutkimusmenetelmän sekä tutkimusaineiston analyysin ja raportoinnin kannalta (Saaranen-Kauppinen – Puusniekka 2006c). Opinnäytetyön aihe ei sinällään ole arkaluonteinen, eikä aiheenvalinta itsessään vaadi varsinaista eettistä pohdintaa. Opinnäytetyölle on haettu tutkimuslupa ja tiedonkeruuvaiheessa haastateltaviin oltiin hyvissä ajoin yhteydessä ja oppilaiden kyselystä tiedotettiin etukäteen oppilaiden huoltajia sekä luokanopettajia. Haastattelu- sekä kyselymateriaaleja on säilytetty luottamuksellisesti ja niiden tietoja ei ole muunneltu. Haastattelun teemat valittiin huolella aiheen teorian perusteella ja kyselyn kysymykset laadittiin vuorostaan haastattelujen sekä teorian pohjalta. Opinnäytetyön luotettavuutta lisää se, että aiheen teoriaan perehdyttiin laajasti ennen aineiston keruuta. Opinnäytetyöhön käytettyjä lähteitä on tarkasteltu kriittisesti ja mahdollisimman monesta näkökulmasta.

Opinnäytetyön alkuvaiheessa oli pohdittava tarkkaan, millä menetelmillä valitusta aiheesta voidaan saada parhaiten tietoa, joka olisi opinnäytetyön kohteen kannalta merkittävää. Oppilaiden osallisuutta tutkittaessa nähtiin kysely ainoaksi vaihtoehdoksi saada mahdollisimman monen oppilaan ajatukset asiasta tietoon. Opinnäytetyöprosessin edetessä kävi usein mielessä kysymys siitä, mikä on todella merkittävää tietoa ja voidaanko saatua tietoa hyödyntää käytännössä. Nämä ajatukset auttoivat panostamaan huolelliseen työskentelyyn sekä aiheen tarkasteluun mahdollisimman syvällisesti ja eri näkökulmista.

6 Tulokset

Tässä luvussa esitellään opinnäytetyön tulokset. Opinnäytetyön tulokset koostuvat rehtoreiden haastatteluista sekä oppilaille tehdystä kyselystä nousseista asioista. Kyselyn tulokset on ilmaistu prosentuaalisesti keskiarvon muodossa sekä osassa kysymyksissä vastausten hajonnan mukaan. Sipoossa on yhteensä neljä suomenkielistä alakoulua sekä yksi yhtenäiskoulu. Haastatteluihin osallistui kolmesta koulusta rehtori, yhdestä koulusta apulaisrehtori sekä yhdestä koulusta vararehtori. Oppilaille teetettyyn kyselyyn vastasi yhteensä 333 oppilasta viidestä eri koulusta.

Rehtoreiden haastatteluista ilmenee, että oppilaiden osallisuuden edistämiseen on Siipoolaisissa alakouluissa monenlaisia tapoja. Toimintatavat vaihtelevat jossain määrin koulujen sekä opettajien välillä. Osa esille tulleista toimintatavoista voidaan mieltää

perinteiseksi koulun osallisuustoiminnaksi, kuten oppilaskuntatoiminta ja tukioppilastoiminta. Kouluilla on myös käytössä tapoja, jotka vastaavat uuden opetussuunnitelman käsitystä oppilaan osallisuudesta. Tästä esimerkkeinä voidaan mainita oppilaiden laajemmat mahdollisuudet osallistua oppitunnin sisällön ja koulupäivän rakenteen suunnitteluun. Rehtoreiden haastatteluvastauksista nousee vahvasti esille muutoksen tarve sekä osallisuuden ymmärtäminen ylipäättänsä toisin, kuin se on tähän asti ymmärretty.

Mä en nyt niistä viitti puhua niistä sellasista vanhoista, mitä on ajateltu, et se osallisuus on, siis tyyliin jotakin oppilaskuntaa, tukaritoimintaa ja kummitoimintaa ja sellasta. Ne on ihan hyviä, mut mä luulen, että meidän on aika mennä eteenpäin. Ja juuri sen takia, että silloin me nähdään se osallisuus liian kapeana, että se on sitä, että saadaan sieltä muutamat aktiiviset mukaan. Onhan se ollu hirveen hienoo, kun jostakin on lähdettävä, että se on ollu niinku, se on ollu silloin hyvä ja ne on ollu hyviä avauksia. (H4)

Rehtoreiden haastatteluista ilmenee myös se, ettei oppilaan osallisuus synny itsestään, vaan se vaatii opettelua ja ohjaamista.

Niin must on ihan valtavan tärkeetä, että me ymmärretään, että osallisuuskin on taito. Se on taito, jonka aika monet osaa, mutta jota meidän täytyy myös systemaattisesti opettaa. Se onkin että sitä (osallisuutta) pitää harjoitella niin oppilaiden, että opettajien, että huoltajienkin. Ja se vaatii meiltä tahtoa. Se vaatii meiltä tahtoa, et me ei vaan ajatella, et otetaan ne, jotka ekaks viittaa, vaan et me oikeesti lähetään aktiivisesti rakentaa tätä. (H3)

Mä ajattelen, että oppilaiden pitäis niinku ollakseen osallisia siinä omassa oppimisprosessissaan, niin heidät pitäis aktiivisesti myöskin opettaa asettamaan tavoitteita. Ja sit voidaan seurata, niinkun nyt ollaan menossa uuden opsin mukaan tähän formatiiviseen arviointiinkin, niin mä ajattelisin niin, että myöskin niinku se, et uus opetussuunnitelma opettamisen sijaan puhuu tosi paljon ohjaamisesta. Niin se liittyy tähän, että ohjataan myös siihen osallisuuteen kaikilla niillä osaluilla, jotka täällä sen lapsen elämää koskettaa. (H4)

6.1 Perinteiset osallisuuden edistämisen tavat edelleen tärkeässä asemassa

Rehtoreiden haastatteluista selviää, että oppilaiden osallisuuteen pyritään osittain jo uuden opetussuunnitelman mukaisin tavoin, mutta käytössä on edelleen paljon myös perinteisiä osallisuutta vahvistavia toimintatapoja. Esimerkkinä haastatteluissa esille nousseista perinteisistä osallistamisen muodoista voidaan mainita oppilaskuntatoiminta, verso-toiminta, kummioppilastoiminta sekä oppilaiden osallistuminen aamunavauksien, juhlien ja erilaisten tapahtumien järjestämiseen. Seuraavat sitaattit ovat esimerkkejä rehtoreiden haastatteluista perinteisistä oppilaiden osallisuutta tukevista toimintatavoista yhdistettynä osittain ajatukseen uudesta tavasta mieltää osallisuus.

Joka luokalta on kaksi (edustajaa oppilaskunnan hallituksessa). Ne kokoontuvat kerran kuukauteen. Ja oppilailta tulee ne asiat, mitä siellä käsitellään. Toki sinne voi tulla opettajiltakin asioita, mitä halutaan käsiteltävän, mutta oppilaat on kyllä tosi taitavia. Nehän tuo luokasta sitten siihen kokoukseen, mitä luokasta on tullut. Nehän voi olla sellaisia asioita, että mitä välitunnilla voidaan leikkiä ja voiko jotkut luokat leikityttää toisia välitunnilla. Hirveen monentyyppistä. Niitten ideoita. Siellä on pieniäkin, pienetkin osaa tuoda kaikkia kivoja juttuja. Ja sitten ne pitää siitä pöytäkirjaa ja pöytäkirja tulee mullekin. Lukee, että mitä siellä on käsitelty. (H2)

Kouluissahan on ollut semmosia hyvin perinteisiä osallisuutta niinku lisääviä menetelmiä. Kuten esimerkiksi oppilaskuntatoiminta tai tämmöset, luokkien retket tai juhlat ja tämmöset tavallaan enemmän semmoseen opetustyötä keventämään pyrkiviä juttuja. Et niitähän Sipoossa nyt on ollu ainakin mun koko uran aikana se on ollu ihan vakiintunu käytäntö, että niitä harrastetaan. Mutta oikeastaan ite oon aina ajatellutkin, tai ainakin viime aikoihin tultaessa sitä, että se ei kuitenkaan riitä täyttämään sitä osallisuuden ideaa. (H3)

Perinteisiä osallisuuden edistämisen tapoja on rehtoreiden haastatteluiden perusteella edelleen käytössä kaikilla kouluilla. Oppilaiden kyselyn perusteella kyseisiin toimintoihin osallistuu kuitenkin vain melko pieni osa oppilaita. Osallistumismäärät selviävät seuraavasta taulukosta. Yleisimmät osallistumisen muodot kyselyn vastausten perusteella ovat kummioppilastoiminta sekä oppilaskuntatoiminta.

Taulukko 4. Oppilaiden osallistuminen koulun eri toimintoihin

"Osallistutko tai oletko joskus osallistunut johonkin seuraavista?"	vaihtoehto "kyllä"	vaihtoehto "ei"	vaihtoehto "en, mutta haluaisin"
Oppilaskuntatoiminta	28 %	58 %	12 %
Tukioppilastoiminta	6 %	83 %	8 %
Verso-toiminta	14 %	77 %	6 %
Kummioppilastoiminta	53 %	40 %	6 %

Yllä olevan taulukon toimintojen lisäksi oppilailta kysyttiin heidän osallistumisesta koulun eri toimintojen suunnitteluun tai järjestämiseen. **Hajonta vastausprosentissa eri koulujen välillä oppilaiden osallistumisessa koulun yhteisen toiminnan suunnitteluun ja järjestämiseen on melko suuri.** Koulujen käytössä olevat toimintatavat vaihtelevat tässä vastausosiossa paljon toisistaan ja myös luokkien välillä samassa koulussa on havaittavissa jonkun verran eroja. Vastaukset on koottu seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon. Pienin ja suurin vastausprosentti ovat koko koulun vastausten keskiarvo, ei yhden luokan vastausten keskiarvo.

Taulukko 5. Oppilaiden osallistumisprosenttien hajonta ja keskiarvo osallistumisessa koulun eri toimintojen suunnitteluun ja järjestämiseen

"Oletko ollut joskus suunnittelemassa tai järjestämässä jotain seuraavista?"	vaihtoehto "kyllä" pienin vastausprosentti	vaihtoehto "kyllä" suurin vastausprosentti	vaihtoehto "kyllä" keskiarvo
Välituntiohjelman järjestäminen	13 %	80 %	27 %
Koulun juhlat ja tapahtumat	40 %	100 %	65 %
Luokan retket tai leirikoulu	26 %	80 %	54 %
Päivänavaukset	2 %	52 %	30 %

6.2 Oppilaiden käsitykset omasta osallisuudestaan opetukseen vähäisiä

Perusopetuslain mukaan jokaisella oppilaalla tulee olla mahdollisuus olla mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa koulun toimintaan. Yksi mahdollisuus tähän on vaikuttaminen oppituntien kulkuun ja sisältöihin sekä koulupäivän rakentamiseen. Haastateltavat kertoivat useita esimerkkejä tavoista, joilla edistetään oppilaiden osallisuutta opetukseen.

Ja sit meillä on ne hommat, vähän niin kun urakka, mitä me kans täällä paljon tehdään, joka on kans omalla tavalla sitä, että sä voit ite vaikuttaa siihen, millä tavalla sä teet sitä viikon urakkaa... Motivoi lapsia paljon enemmän, kun saa itse miettiä, tollon on matikkaa, tollon äikkää, tollon historiaa, tollon sitä. "Mul on nyt matikkaa, mä haluan tehdä nyt matikkaa." Ja se on musta ollut aika vahva oppilaan osallistaminen, ne voi todellakin ite vaikuttaa siihen. Ne tietää ne tehtävät ja nää ja pystyy jäsenteleä ja sitten siihen tulee myöskin sellaista oman työn suunnittelemista. (H1)

Mutta siinä niinku taas se oppilaan osallisuus tavallaan siihen omaan päivän kuntoon, että silloin kun on hyvä vire, voi tehdä niinku enemmän ja sit jos on väsynyt ja näin, ja ei millään oikein ymmärräkään tätä asiaa, niin se ei niinku haittaa että sit voi tehdäkin jotain toiminnallista tuntia siihen väliin, esimerkiksi oppimisleikkejä tai tollasia. (H3)

Oppilaiden vastauksissa käsitykset vaikuttamisesta oppituntien sisältöön ja rakentamiseen tai esimerkiksi lukujärjestykseen jäävät melko pieniksi. Noin kolmasosa oppilaista kokee päässeensä vaikuttamaan siihen, millä tavalla asioita opiskellaan koulussa. Hieman alle kolmasosa oppilaista kokee päässeensä vaikuttamaan siihen, mitä asioita oppitunneilla opiskellaan. Lukujärjestykseen on vastausten mukaan pääsyt vaikuttamaan noin kuudesosa oppilaista. Kaikissa kyseisissä kysymyksissä on vastauksissa selkeä hajonta eri koulujen välillä. Vastaukset on koottu seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon.

Taulukko 6. Oppilaiden vastausprosenttien hajonta ja keskiarvo vaikuttamisessa oppituntiin ja koulupäivään

"Oletko päässyt vaikuttamaan seuraaviin asioihin?"	vaihtoehto "kyllä" pienin vastausprosentti	vaihtoehto "kyllä" suurin vastausprosentti	vaihtoehto "kylä" keskiarvo
Opiskelutavat	27 %	51 %	34 %
Oppitunnin sisältö	18 %	51 %	30 %
Lukujärjestys	4 %	44 %	17 %
Koulun järjestyssäännöt	8 %	30 %	17 %
Luokan omat säännöt	35 %	63 %	54 %

6.3 Oppilaiden käsitykset mielipiteidensä tärkeydestä ja vaikuttamisesta melko heikkoja

Kyselyn yksi kysymysosio kohdentuu oppilaiden käsityksiin vaikuttamismahdollisuuksistaan omassa koulussaan sekä siitä miten oppilaat pääsevät ilmaisemaan omia mielipiteitään koulussa ja kokevatko he mielipiteensä tärkeiksi. Rehtoreiden haastatteluisa oppilaiden mielipiteiden ilmaisua ja vaikuttamisen mahdollisuuksia kuvataan muun muassa seuraavalla tavalla.

No mihin tahansa (oppilaat voivat vaikuttaa). Ensinnäkin siihen opetuksensa suunnitteluun, mutta mitä tahansa ne haluaa. Jos ne haluaa liikuntavälineitä välitunnille tai jotakin mitä siellä ei ole, niin ne ottaa siihen kantaa. Kyllähän ne periaatteessa saa ottaa kantaa mihin vaan. Olla, tykätä, olla jotakin mieltä ja tykätä ja olla tekemässä. (H2)

Oppilaiden käsitykset omien mielipiteidensä merkityksestä sekä mahdollisuuksistaan vaikuttaa koulun asioihin jäivät melko pieniksi. **Vastauksissa yllättävää on se, että vaikka oppilaista 70 % vastaa voivansa kertoa mielipiteitään ja ideoitaan omassa koulussaan, niin vain hieman yli kolmasosa (37 %) vastanneista kokee omien mielipiteittensä olevan tärkeitä omassa koulussaan.** Vastanneista 30 % kokee pääsevänsä vaikuttamaan koulunsa asioihin ja vastanneista hieman alle puolet vastaa tietävänsä, miten heidän koulussaan voi vaikuttaa asioihin. Vastaukset on koottu seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon.

Taulukko 7. Oppilaiden mielipiteiden merkitys ja vaikuttaminen koulun asioihin

Mitä mieltä olet seuraavista asioista?	kyllä	ei	tyhjä
Voin kertoa omia mielipiteitäni ja ideoitani koulussamme.	70 %	26 %	4 %
Koen, että mielipiteeni ovat tärkeitä koulussamme.	37 %	58 %	5 %
Koen, että pääsen vaikuttamaan koulumme asioihin.	30 %	65 %	5 %
Tiedän, miten koulussamme voi vaikuttaa asioihin.	48 %	46 %	6 %

6.4 Lähes seitsemäsosa oppilaista sitä mieltä, että koulun aikuiset eivät kuuntele heitä

Kyselyn yksi osio käsittelee oppilaiden käsityksiä koulunsa aikuisista. **Vastanneista lähes joka seitsemäs (14 %) on sitä mieltä, että heidän koulunsa aikuiset kuuntelevat oppilaita harvoin tai ei koskaan. Kysymykseen ”Koulumme aikuiset kannustavat oppilaita”, yli kahdeksasosa (13 %) vastanneista on valinnut vaihtoehdon ”harvoin” tai ”ei koskaan”.** Tässä kysymysalueessa on nähtävillä jonkin verran eroa vuosiluokkien välillä ja 6.-luokkalaisten käsitykset ovat negatiivisempia kuin 5.-luokkalaisten. Vastaukset selviävät seuraavasta taulukosta. Kyselyssä mukana olivat myös vaihtoehdot ”aina” ja ”yleensä”, mutta taulukossa on kuvattu vastaukset vain vaihtoehtojen ”harvoin” ja ”ei koskaan” osalta, sillä tulos nähdään merkittävänä ainoastaan kyseisten vaihtoehtojen osalta.

Taulukko 8. Oppilaiden käsitykset koulun aikuisten ja oppilaiden välisestä vuorovaikutuksesta

Mitä mieltä olet koulunne aikuisista?	harvoin	ei koskaan	yhteensä
Koulumme aikuiset ovat ystävällisiä oppilaille.	7 %	1 %	8 %
Koulumme aikuiset juttelevat mielellään oppilaiden kanssa.	9 %	2 %	11 %
Koulumme aikuiset kuuntelevat oppilaita.	11 %	3 %	14 %
Koulumme aikuiset kannustavat oppilaita.	11 %	2 %	13 %

Rehtoreiden haastatteluissa oppilaan kohtaamisesta todetaan, että oppilas on koulun toiminnassa keskiössä ja oppilaat tulisi kohdata yksilöinä. Erityisesti uusi opetussuunnitelma luo rehtoreiden mukaan tarvetta lisätä oppilaan ohjaamista tuntemaan itsensä

oppijana ja löytämään omat vahvuutensa. Seuraavan sivun sitaatit ovat esimerkkejä rehtoreiden ajatuksista liittyen oppilaiden kohtaamiseen.

Niin se oppilas on tähän kaiken keskiössä ja mietitään joka ikisen sektorin kohdalla, joka ikisen osa-alueen kohdalla, joka ikisen toiminnon kohdalla, onpa se sitten kouluruokailu tai välitunnit, opetus, oppilashuolto, et miten se toteutuu, et meil on nää oppilaat tässä mukana. (H4)

Ja sitten mä oon sitä mieltä myöskin, että opettajan yks tärkeimmistä tehtävistä on saada oppilaat innostumaan. Jos opettaja on sellanen, että noniin, aukaskaas kirjat sieltä sivulta ja sitten seuraava sivu ja seuraava sivu, niin kuka siitä jaksaa innostua. (H2)

Me ajatellaan niinkun ja halutaan ajatella, että lapsi on keskiössä. Et sitä varten me ollaan täällä ja niinkun muistetaan se, että mitä ikinä me tehään, me tehään lasten parhaaksi ja askel kerrallaan. (H5)

6.5 Kaikilla kouluilla ei käytössä yhteistä toimintamallia ryhmäyttämiseen

Rehtoreiden haastattelujen yksi teema on oppilas osana omaa luokkaansa ja koko kouluyhteisöä. Rehtoreilta kysyttiin koulujen tavoista huolehtia koulussa olevien erilaisten ryhmien toimivuudesta. Haastattelujen perusteella yhteishengen luomista ja ylläpitämistä sekä ryhmäyttämistä pidetään kouluissa tärkeänä, mistä myös seuraava sitaatti kertoo.

Ryhmäyttäminenhan on äärimmäisen tärkeää, jonka eteen pitää tehdä alussa ihan hirveesti työtä. Ja jos luokassa tapahtuu oppilasmuutoksia, niin se on aina uus ryhmä sitten, taas pitää ryhmäyttää. (H2)

Koulujen yleistä ryhmähenkeä edistetään rehtoreiden haastattelujen mukaan muun muassa yhteisillä tapahtumilla ja teemapäivillä. Yhdellä koululla toimitaan myös lähes päivittäin ryhmissä, joissa on jäseniä eri luokilta. **Viidestä koulusta yhdellä koululla on käytössä erillinen ryhmäytymistä tukeva toimintamalli. Muilla kouluilla luokan tai muiden ryhmien ryhmäyttäminen on pääosin opettajien vastuulla.**

Mä ajattelen, et se on ihan jokaisen opettajan ammattitaitoon kuuluva ykkösasia, et se oma ryhmä pitää ryhmäyttää ja huolehtia. Mutta, että se ois oikein yhteisesti sovittua... Et tietenkin sehän on vähän näin, että sitten ne nousee keskusteluun, kun on joku hankaluus. (H3)

Kyl se aika paljon jää kunkin opettajan vastuulle. (H5)

Oppilaiden kyselyssä ei kysytty varsinaisesti ryhmän toimintaa tukevista käytännöistä. Kyselyssä on kuitenkin osio, jossa selvitetään oppilaan oman luokan ja koko koulun ryhmähenkeen liittyviä käsityksiä. Tämä osion osalta tuloksen selviävät seuraavasta alaluvusta.

6.6 Oppilaat viihtyvät hyvin koulussa

Kyselyn yksi osio keskittyy oppilaiden käsityksiin viihtymisestä omassa luokassaan ja koulussaan sekä käsityksiin yksinjäamisestä ja riidoista luokassa. Vastaukset viihtymisestä omassa luokassa ja koko koulussa ovat hyvin myönteisiä. Melko suuri osa vastanneista on myös sitä mieltä, että heidän koulussaan on hyvä yhteishenki.

Taulukko 9. Keskiarvo sekä hajonta oppilaiden ajatuksista liittyen luokan ja koulun ryhmähenkeen

Mitä mieltä olet luokkanne/koko koulunne yhteishengestä?	keskiarvo	hajonta koulujen välillä
Viihdyn hyvin luokassamme.	90 %	ei merkittävää hajontaa
Viihdyn hyvin koulussamme.	88 %	ei merkittävää hajontaa
Koulussamme on hyvä yhteishenki.	74 %	ei merkittävää hajontaa
Joku tai jotkut luokkamme oppilaista jää usein yksin välitunnilla tai luokassa.	21 %	8 % - 41 %
Luokassamme on paljon riitoja.	24 %	5 % - 36 %.
Jos riitoja tulee, niin ne selvitetään yhdessä.	76 %	60 % - 87 %

Tässä kysymysosiossa tiedusteltiin myös oppilaiden käsityksiä siitä, että opiskellaanko heidän koulussaan ryhmissä, joissa on oppilaita muilta luokilta. **Yhden kyselyyn osallistuneen koulun oppilaista 90 % vastasi, että he opiskelevat myös sellaisissa ryhmissä, joissa on muidenkin luokkien oppilaita. Kyseisen koulun tulokset ovat muita kouluja paremmat koulun yhteishenkeä ja koulussa viihtyvistä koskevissa kysymyksissä.** Vuorostaan siinä koulussa, jossa vastausprosentti on pienin liittyen opiskeluun eri luokkien oppilaista muodostuvissa ryhmissä, kaikki muut saman kysymysalueen vastaukset ovat keskiarvoa heikompia.

6.7 Oppilaat melko kiinnostuneita uudesta opetussuunnitelmasta

Uusi opetussuunnitelma otettiin Sipoossa käyttöön vuosiluokkien 1-6 oppilailla elokuussa 2016. Opetussuunnitelmaprosessissa edellytettiin asian käsittelyä myös oppilaiden kanssa. Rehtoreiden vastauksista ilmenee, että opetussuunnitelmaa on käsitelty oppilaiden kanssa kaikissa kouluissa ainakin jollain tasolla.

Oon mä tänä vuonna pitäny yhden koulukokouksen eli kaikki oppilaat, koko koulu oli jumppasalissa. Me käytiin opsii läpi, me puhuttiin ensin, et mikä on opsi. Ja sit, että ens syksynä se muuttuu ja mikä siellä muuttuu. Sit niillä oli punaset ja vihreet laput ja sit mä tein kysymyksen ja ne ryhmässä ensin mietti, et tietääks ne

vastauksen ja jos ne tietää, ne pistää vihreen ylös ja jos ne ei tiedä, ne pistää punasen ylös. Ja sit lähettiin siitä, et ahaa, tuolla olis nyt ehdotettu vastaus, mikä teidän vastaus on. (H1)

Mehän tehtiin kuule sellanen, meillä oli sellanen projekti, että jokainen sai rakentaa ihan sellasen talon, ihan paperista tämän korkuset suurinpiirtein, talot, joissa on katto, ja rakennus ja siellä on se perusta, mitkä niitten mielestä on tärkeitä, minkä varaan tätä koulua rakennetaan. Niitä ne oli sitten käytävät täynnä niitä taloja. Ne oli aivan mahtavia. Pienet kuule eskaritkin oli mukana pohtimassa ja suunnittelemassa, mitkä on tärkeitä arvoja. Huoltajatkin oli sitten, kokoontui, ne ryhmissä pohti niitä arvoja, mitä ne tulevaisuudessa haluaa, minkälaisessa koulussa ne haluaa lapsensa olevan tulevaisuudessa. Se oli aivan mahtava ilta. (H2)

Kyselyn yksi kysymysosio käsittelee oppilaiden ajatuksia uudesta opetussuunnitelmasta. Vastaaja sai valita tarjolla olevista vaihtoehdoista tarvittaessa useammankin omia ajatuksiaan kuvaavan vaihtoehdon. Kyselylomakkeessa (liite 2) ei ole missään kysymyksessä vaihtoehtoja ”en osaa sanoa” tai ”en tiedä”. Mikäli oppilaat jättivät kokonaan vastaamatta joihinkin kysymyksiin tai tekivät esimerkiksi oman vastausruudun annettujen ruutujen välille, tulkitaan kyseiset vastaukset tyhjiksi vastauksiksi. **Oppilaista puolet kokee tietävänsä uudesta opetussuunnitelmasta jo jonkin verran ja melkein puolet vastanneista haluaisivat tietää lisää uudesta opetussuunnitelmasta. Vajaa viidesosa vastanneista on sitä mieltä, että uusi opetussuunnitelma ei kiinnosta heitä.**

Taulukko 10. Keskiarvo sekä hajonta oppilaiden ajatuksista uudesta opetussuunnitelmasta

Mitkä seuraavista lauseista kuvaavat parhaiten ajatuksiasi uudesta opetussuunnitelmasta.	keskiarvo	hajonta koulujen välillä
En tiedä siitä juuri mitään.	36 %	23 % - 59 %
Se ei kiinnosta minua.	19 %	12 % - 41 %
Tiedän siitä jonkun verran.	50 %	31 % - 59 %
Minulta on kysytty mielipiteitä siitä tai olen päässyt vaikuttamaan siihen.	8 %	ei merkittävää hajontaa
Haluaisin tietää siitä enemmän	45 %	ei merkittävää hajontaa

Huomiota herättävää on se, että heikon tulos vastausvaihtoehdossa ”En tiedä siitä juuri mitään”, on siinä koulussa, jossa uutta opetussuunnitelmaa on käyty laajasti läpi oppilaiden kanssa muun muassa koko koulun oppilaiden yhteisten ryhmätöiden muodossa. Oppilaiden käsitykset siitä, että heiltä olisi kysytty mielipidettä uudesta opetussuunnitelmasta tai he olisivat kokeneet päässeensä vaikuttamaan siihen, ovat kaikilla kouluilla vähäiset (8 %). Joissain vastauksissa on eroja sukupuolten välillä. Niistä, jotka vastasi-

vat, että ”Uusi opetussuunnitelma ei kiinnosta minua”, on poikia kaksinkertainen määrä verrattuna tyttöihin.

6.8 Rehtorit näkevät osallisuuden olevan muutoksessa

Rehtoreiden haastatteluiden yksi teema on oppilaan osallisuuden tulevaisuus ja kehittäminen. Rehtorit määrittelevät oppilaan osallisuuden osaksi koko koulun toimintakultuuria sekä oppilaiden mahdollisuudeksi itse olla suunnittelemassa, luomassa ja osallistumassa omaan koulupäiväänsä liittyviin asioihin. Osallisuus on rehtoreiden haastatteluiden perusteella myös vaikuttamista ja kuulluksi tulemistä. **Rehtorit ovat myös sitä mieltä, että osallisuus tulee ymmärtää eri tavalla kuin aiemmin ja osallisuutta tulee tarkastella eri näkökulmasta kuin aiemmin. Muutos yhdistetään haastattelukeskusteluissa uuteen opetussuunnitelmaan.**

Ja se (osallisuus) on osa tätä kouluyhteisöä. Ei voi olla niin, että me jostain ylhäältä määrätään, mitä oppilaat tekee, vaan ne yhdessä luo, suunnittelee, mitä tehdään. Toki opetussuunnitelma on pohjana tai siellähän ne määrätään, mitä täällä käsitellään ja sitten niitten (oppilaiden) pitää saada osallistua niihin tapoihin, että miten opiskellaan. (H2)

Ja mä ajattelen siitä osallisuudesta sillä lailla, että se on mun näkökulmasta niinku hassusti sanottu. Kun mä ajattelen, että tän pitäis olla niitten lasten ja nuorten arkista elämää, niin eihän me sanota sitäkään, että me ollaan osallisia omassa elämässä. Niin mä ajattelen, että oikeestaan tää on kaikista tärkein juttu. Musta tää on niinku se koko koulun toiminnan ydin. Niin musta tuntuu, tuntuu jotenkin hassulta ajatella, että me mietitään, että millai me osallistetaan niitä tähän juttuun, joka on niitten juttu. (H4)

Oppilaiden kyselyn perusteella ei voida todeta, että heidän käsityksensä osallisuudesta olisivat muuttuneet, eikä kyseistä käsitystä pyritty selvittämäänäkään. Kyselyn toteuttaminen myöhemmin uudelleen antaisi mahdollisuuden tarkastella asiaa tästä näkökulmasta. Rehtoreita haastateltaessa keskusteltiin paljon uuden opetussuunnitelman tuomista muutoksista. Oppilaiden entistä vahvempi asema kaiken keskiössä näkyy rehtoreiden vastauksissa. Kouluilla on rehtoreiden mukaan pyrkimys päästä yhä vahvemmin pois opettajälähtöisestä toiminnasta ja kuulla enemmän oppilaan mielipiteitä sekä yli-päätänsä katsoa kaikkia asioita laajemmin oppilaan näkökulmasta. Oppilaita on rehtoreiden vastausten mukaan ohjattava myös kantamaan itse vastuuta omasta oppimisestaan.

Mitä muutos sitten vaatii rehtoreiden mielestä? Esille nousevia muutostekijöitä ovat muun muassa koulun johtaminen, yleisen ajattelutavan ja asenteen muutos sekä keskustelun lisääminen, joista myös seuraavat sitaattit kertovat.

No se kyllä vaatii aikalailla asennemuutosta. Mä ajattelen, että se asennemuutos on ihan ykkösasioita. Ja kun asennetta muuttaa, niin sitten pitää ryhtyä toimiin, ettei jättäydy siihen että en mä jaksan, tää on niin monimutkaista, mennään niin kuin ennenkin. Pitää olla silleen niinkun rohkeutta kattoo asioita eri tavalla. (H2)
Kyllä se lähtee siitä ajatustavan muutoksesta, että vanha opsi olis mahdollistanu kaiken sen, mitä ruvetaan tekemään. Näinhän se on aina, et se kasvatusajattelu mitä tuotetaan koulujen ulkopuolelta, on aina edellä. (H3)

Eli tän toimintakulttuurin kannalta keskeisintä on johtaminen. Et me ei oltais sel-lasessa harhassa, et tää tapahtuu itsestään. Et jotenkin niinkun jostakin vaan, vaan et se pitää olla systemaattista, se pitää olla innostunutta ja innostavaa joh-tamista... Ja sit mä ajattelen myöskin niin, että se mikä organisaatiossa on yl-häällä, niin se on myös alhaalla. Eli se sama muutos pitää tapahtua myös aikui-sissa ja koulun toimintakulttuurissa. (H4)

Pitäis huolehtia, että siinä arjessa on aikaa keskustella ja jutella. Siitä se lähtis. (H5)

7 Johtopäätökset

Tässä opinnäytetyössä on pyritty selvittämään, millä tavoilla Sipoon suomenkielisissä alakouluissa edistetään oppilaiden osallisuutta ja miten käytössä olevat tavat vastaavat oppilaiden käsityksiä omasta osallisuudestaan. Lisäksi aihetta tarkastellaan uuden perusopetuksen opetussuunnitelman näkökulmasta, erityisesti sen tuoman muutoksen kannalta. Opinnäytetyön tulosten perusteella Sipoossa on käytössä paljon erilaisia ta-poja, joilla oppilaiden osallisuutta edistetään kouluissa. Koulujen toimintatavat ovat osa koulun toimintakulttuuria ja tavat sekä niiden käytön aktiivisuus vaihtelevat koulujen ja luokkien välillä. Rehtoreiden esille tuomat toimintatavat, joilla oppilaiden osallisuutta edistetään kouluilla, eivät opinnäytetyön tulosten perusteella täysin vastaa oppilaiden käsityksiä oman osallisuutensa toteutumisesta. Tämä selvisi vertaamalla oppilaille teh-dyn kyselyn vastauksia rehtoreiden haastatteluvastauksiin.

Olisi kuitenkin liian suoraviivaista väittää, että käytössä olevat toimintatavat eivät toimi tai että oppilaat eivät koe osallisuutta. Tulokset osoittavat kuitenkin, että koulujen toi-mintatavat ja oppilaiden käsitykset kyseisten toimintatapojen tuottamasta oppilaiden osallisuudesta, eivät täysin kohtaa toisiaan. Oppilaiden osallisuuden toteutumisen to-dentaminen ei ole yksinkertaista, eikä Suomen peruskouluissa ole käytössä yhteisesti

tunnistettuja oppilaiden osallisuuden indikaattoreita. Aiheeseen liittyen löytyy kuitenkin esimerkiksi Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisemat koulun ja oppimisen indikaattorit sekä kouluterveyskyselyssä käytetyt indikaattorit. Seuraavissa alaluvuissa opinnäytetyön tuloksia tarkastellaan näiden indikaattorien valossa. Lisäksi tuloksia tarkastellaan muun aiheeseen liittyvän kirjallisuuden valossa.

7.1 Osallisuuden toteutuminen koulun ja oppimisen indikaattoreiden valossa

Lapsiasiavaltuutetun toimisto sekä opetus- ja kulttuuriministeriö vastaavat Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit –hankkeen edistämisestä. Lapsiasiavaltuutetun toimisto on julkaissut vuonna 2014 raportin, jossa käsitellään laajasti lasten hyvinvoinnin tilaa Suomessa, valittujen indikaattorien valossa. Yksi osio raportissa tarkastelee lasten hyvinvointia koulun ja oppimisen näkökulmasta. Indikaattoreista neljä liittyy myös osallisuuteen. Kyseiset indikaattorit ovat:

1. Koulusta pitäminen.
2. Koulun työilmapiirin ongelmat.
3. Opettajien ja oppilaiden välinen vuorovaikutus peruskoulussa.
4. Oppilaiden mielipiteiden huomioiminen koulutyön kehittämisessä.

(Aira – Hämylä – Kannas – Aula – Harju-Kivinen 2014: 5, 75–79.)

Edellä mainituista indikaattoreista erityisesti numerot yksi, kolme ja neljä liittyvät tämän opinnäytetyön tuloksiin. Ensimmäiseen indikaattoriin liittyen opinnäytetyön oppilaille toteutetussa kyselyssä kysyttiin omassa luokassa ja koko koulussa viihtymisestä, yhteishengestä sekä yksin jäävistä oppilaista. Kyselyn vastausten perusteella noin 90 % oppilaista kokee viihtyvänsä koulussaan ja omassa luokassaan ja koulun yhteishenkeä pidetään myös melko hyvänä. Tältä osalta tulokset ovat siis hyviä.

Indikaattoriin numero kolme liittyen oppilailta kysyttiin koulun aikuisten ystävällisyydestä, oppilaiden kanssa juttelemisesta sekä oppilaiden kuuntelemisesta ja kannustamisesta. Tältä osin opinnäytetyön tulokset ovat pääosin myönteisiä, mutta huomiota herättää se, että lähes joka seitsemäs vastaajista on sitä mieltä, että koulun aikuiset kuuntelevat ja kannustavat oppilaita harvoin. Oppilaiden ja opettajien välisen vuorovaikutuksen ei voida nähdä täysin toimivan, jos lähes joka seitsemäs vastaajista on sitä mieltä, että heitä kuunnellaan ja kannustetaan harvoin.

Neljänteen indikaattoriin (Oppilaiden mielipiteiden huomioiminen koulutyön kehittämisessä) liittyen oppilailta kysyttiin heidän mahdollisuuksista kertoa omia mielipiteitään koulussa sekä käsityksiä omien mielipiteidensä tärkeydestä. Lisäksi selvitettiin oppilaiden käsityksiä heidän mahdollisuuksistaan vaikuttaa koulun asioihin sekä siitä, tietävätkö he, miten koulussa voi vaikuttaa asioihin. Opinnäytetyön tuloksista selviää, että hieman alle puolet oppilaista kokee tietävänsä, miten koulussa voi vaikuttaa, mutta ainoastaan noin kolmasosa oppilaista on sitä mieltä, että he pääsevät vaikuttamaan koulun asioihin ja että heidän mielipiteillään on merkitystä.

Lapsiasiavaltuutetun toimiston raportin indikaattoreiden valossa tähän opinnäytetyöhön osallistuneiden koulujen oppilaiden hyvinvoinnin ei voida nähdä toteutuvan parhaalla mahdollisella tavalla. Oppilaiden käsitykset omasta viihtymisestään koulussa ovat kuitenkin opinnäytetyön tulosten mukaan oikein hyviä. Osallisuuden on todettu edistävän kouluviihtyvyyttä ja opiskelumotivaatiota sekä ylipäättänsä hyvinvointia (Halinen – Jääskeläinen 2015: 23; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a). Hyvän kouluviihtyvyyden voidaan siis olettaa edellyttävän osallisuutta. Tulokset ovat tästä näkökulmasta ristiriidassa yleisiin käsityksiin osallisuuden vaikutuksista. Tätä ristiriitaa tarkastellaan alaluvussa 7.3.

7.2 Osallisuuden toteutuminen Kouluterveyskyselyn indikaattoreiden valossa

Suomalaisten koululaisten osallisuutta selvitetään säännöllisesti THL:n Kouluterveyskyselyn avulla. Kouluterveyskysely lienee tunnetuin suomalainen tapa kartoittaa koululaisten hyvinvointia ja osallisuutta. Tässä alaluvussa verrataan opinnäytetyön tuloksia Kouluterveyskyselyn tuloksiin. Kouluterveyskysely on joka toinen vuosi toteutettava kysely peruskoulujen 8. ja 9. luokkien oppilaille sekä lukioiden ja ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoille. Kyselyn tarkoitus on tuottaa monipuolista seuranta-tietoa eri-ikäisten lasten ja nuorten hyvinvoinnista, terveydestä, koulunkäynnistä ja osallisuudesta. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015c.) Tuorein kouluterveyskysely toteutettiin vuonna 2015, mutta sähköisen tiedonkeruujärjestelmän kapasiteettiongelma johtuen kyselyn tuloksia ei ole saatavilla kaikkien koulujen osalta. Sipoon osalta ei kuntakohtaisia tuloksia pystytty toimittamaan ollenkaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015d.) Seuraava kouluterveyskysely toteutetaan keväällä 2017 ja kysely laajennetaan myös vuosiluokkien 4 ja 5 oppilaille sekä heidän vanhemmilleen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015b).

Vuoden 2013 kouluterveyskyselyn tuloksissa on indikaattoreita, jotka koskevat oppilaiden osallisuutta koulussa. Seuraavan sivun taulukkoon on koottu kouluterveyskyselyn 2013 tuloksia, joita voidaan verrata tämän opinnäytetyön tuloksiin.

Taulukko 11. Kouluterveyskyselyn tuloksia 2013, peruskoululaiset (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2015e.)

Keskeiset koulutyöhön liittyvät indikaattorit	Prosenttia vastanneista
Ei koe tulevansa kuulluksi koulussa.	24 %
Ei tiedä, miten voi vaikuttaa koulun asioihin.	43 %
Pitää koulunkäynnistä.	62 %
Opettajat eivät ole kiinnostuneita oppilaiden kuulumisista.	56 %
Opettajat eivät rohkaise mielipiteen ilmaisuoppitunnilla.	37 %

Taulukko 12. Opinnäytetyön tuloksia, sipoolaiset 5.- ja 6.-luokkalaiset

Oppilaan käsitys	Prosenttia vastanneista
Koulun aikuiset kuuntelevat oppilaita harvoin tai ei koskaan.	14 %
En tiedä, miten koulussamme voi vaikuttaa asioihin.	46 %
Viihdyn hyvin koulussamme.	88 %
Koulumme aikuiset juttelevat mielellään oppilaiden kanssa (vaihtoehdot harvoin tai ei koskaan).	11 %
Koulumme aikuiset kannustavat oppilaita harvoin tai ei koskaan.	13 %

Tuloksia verrattaessa opinnäytetyön tulokset ovat Kouluterveyskyselyn tuloksia parempia lähes kaikkien indikaattoreiden osalta. Pelkästään sillä perusteella ei voida kuitenkaan vielä todeta, että oppilaiden osallisuus toteutuisi hyvin tai huonosti. Kouluterveyskyselyn ja opinnäytetyön vastauksia ei ole mahdollista täysin myöskään rinnastaa, sillä kysymykset eivät olleet yhdenmukaisia ja kysely tehdään peruskoulussa vain 8. ja 9. luokkien oppilaille.

7.3 Osallisuuden toteutumisen ristiriita

Opinnäytetyön aineiston perusteella voidaan todeta, että mukana olleissa kouluissa oppilaiden osallisuuden edistäminen on merkittävä osa koulun toimintaa ja osallisuutta edistetään hyvin monella tavalla. Perinteisissä oppilaan osallisuutta edistävässä toimintatavoissa ei ilmene rehtoreiden haastattelujen perusteella suuria eroja koulujen välillä, mutta oppilaiden kyselyssä joissain kysymysosioissa ilmenee suurta hajontaa vastausten välillä. Jokaisella koululla on oma toimintakulttuurinsa, jonka nähdään rakentuvan koulu yhteisön jäsenten vuorovaikutuksesta, koulun arkikäytännöistä, ilmapiiristä ja oppimisympäristöistä (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 29). Tästä syystä myös koulujen toimintatavoissa on eroja. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman yhden kehittämiskokonaisuuden projektisuunnitelmassa on todettu oppilaiden osallisuuden toteutuvan puutteelliseksi osittain juuri siksi, että koulujen toiminnan välillä on runsaasti vaihtelua (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b: Tausta 3/5).

Oppilaskuntatoiminta ja muut vastaavat osallisuutta lisäävät toimintatavat ovat edelleen Sipoossa tärkeässä asemassa, mutta kyseisillä toiminnoilla tavoitetaan vain melko pieni osa oppilaita. Tutkimusten mukaan esimerkiksi oppilaskunnan hallituksen ulkopuolella olevien oppilaiden vaikuttaminen jää usein vähäiseksi ja osallisuus koskettaa vain aktiivisimpia oppilaita (Kiilakoski 2014a: 44). Myös lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmassa osallisuuden puutteellisen toteutumisen yhtenä syynä nähdään se, että osallisuus jää usein vain pienen ryhmän edustukselliseksi kuulemiseksi sekä kohdistuu hyvin rajalliseen koulun toiminnan sisältöön (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b: Tausta 3/5).

Perinteisen osallisuustoiminnan lisäksi opinnäytetyön aineistona olevilla kouluilla on käytössä paljon muitakin oppilaita osallistavia toimintatapoja. Oppilaat voivat rehtoreiden haastattelujen mukaan vaikuttaa muun muassa oppituntien sisältöön, opiskelutapoihin sekä osallistua erilaisten tapahtumien ja teemapäivien suunnitteluun ja toteutukseen. Oppilaiden käsitykset mahdollisuuksistaan vaikuttaa esimerkiksi oppituntien sisältöön jäävät kyselyn tuloksissa kuitenkin selvästi vähäisimmiksi.

Mistä sitten johtuu, että vaikka kouluilla on käytössä paljon oppilaiden osallisuutta tukevia toimintatapoja, jäävät oppilaiden käsitykset omasta osallisuudestaan silti melko vähäisiksi? Syyksi tähän ristiriitaan on yleisesti esitetty oppilaiden passiivisuutta. Eri tutkimukset osoittavat kuitenkin, etteivät ongelmat osallisuudessa ja vaikuttamisessa

selity oppilaiden passiivisuudella. Kyse on enemmänkin siitä, että asiat eivät kohtaa toisiaan. Vaikka oppilaat haluavat vaikuttaa asioihinsa, halu ei silti kanavoidu koulun yhteisiin asioihin vaikuttamiseksi. (Kiilakoski 2012: 31.) Suomalaisten lasten osallisuudesta on myös todettu, että säädöksiä ja rakenteita korostetaan liikaa, kun kyse tulisi olla enemmänkin laajemmasta asenteesta ja ilmapiiristä (Harinen – Halme 2012: 43). Uusi perusopetuksen opetussuunnitelma vastaa juuri tähän ajatukseen että oppilaan osallisuutta tulisi tarkastella laajemmin, vaikka opetussuunnitelma onkin itsessään nimenomaan yksi koulun toimintaa määrittävä säädös.

Opinnäytetyön tulosten perusteella rehtorit odottavat uudelta opetussuunnitelmalta paljon. Myös oppilaat ovat melko kiinnostuneita kuulemaan lisää opetussuunnitelmasta ja noin puolet vastanneista kokee jo tietävänsä jonkin verran uudesta opetussuunnitelmasta. Uusi opetussuunnitelma korostaa entisestään oppilaan aktiivista asemaa ja keskeisenä tavoitteena on saada oppilaat kokemaan opiskelu mielekkääksi. Tärkeänä pidetään myös sitä, että oppilaat voivat kokea itsensä merkitykselliseksi kouluyhteisössä. (Halinen – Jääskeläinen 2015: 23.) Uuden opetussuunnitelman voidaan siis nähdä antavan raamit toiminnalle, jolla oppilaiden osallisuutta voidaan edistää entistä paremmin. Käytännössä muutos vaatii aikaa ja harjoittelua, joka ilmenee myös opinnäytetyön tuloksista. Kasvatustieteen tohtori ja opetusneuvos Martti Hellström on kirjoittanut kymmenen OPS-käskyä. Käskyistä kuudennessa todetaan, että on hyvä noudattaa opetussuunnitelmaa, mutta vielä parempaa on tukea sen avulla oppilaiden kasvua ja oppimista. (Hellström 2016.) Hellströmin voidaan nähdä viestittävän tällä käskyllä sitä, että olennaisinta ei ole opetussuunnitelman orjallinen noudattaminen, vaan sen näkeminen mahdollisuutena tukea ja ohjata oppilaita.

Opinnäytetyön tuloksissa on havaittavissa, että Sipoossa käytössä olevat oppilaan osallisuuden edistämisen tavat eivät kohtaa oppilaiden käsityksiä parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä käsitys vahvistui myös edellisissä alaluvuissa esiteltyjen indikaattoreiden valossa. Mitä sitten pitäisi tehdä, jotta käsitykset saataisiin paremmin kohtamaan toisensa? Tätä kysymystä käsitellään seuraavassa alaluvussa.

7.4 Kehitysehdotuksia oppilaiden osallisuuden vahvistamiseksi

YK:n lapsen oikeuksien komitea suositteli vuonna 2011 selvittämään syitä suomalaisten lasten huonoon kouluviihtyvyyteen sekä kiinnittämään enemmän huomiota lasten hyvinvointiin koulussa. Nuorisotutkimusseura toteutti tältä pohjalta tutkimuksen ”Hyvä,

paha koulu – Kouluhyvinvointia hakemassa”. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Suomen Unicefin ja Opetus- ja kulttuuriministeriön kanssa ja siinä tutkittiin suomalaisten peruskoululaisten kouluhyvinvointia ja kouluviihtyvyyttä. Tutkimuksen perusteella esitettiin suosituksia, joilla oppilaiden kouluhyvinvointia ja kouluviihtyvyyttä voitaisiin parantaa. (Harinen – Halme 2012: 3–4.) Tässä alaluvussa esitellään suosituksia kyseisestä tutkimuksesta sekä muista tutkimuksista sekä aiheeseen liittyvästä kirjallisuudesta ja peilataan niitä tämän opinnäytetyön tulosten pohjalta heränneisiin kehitysajatuksiin.

Hyvä, paha koulu – tutkimuksen pohjalta on suositeltu, että kouluissa tulisi luoda oppilaiden osallistumisen edistämiseksi puitteet, joilla oppilaiden osallisuus voidaan taata arjen toiminnassa eikä pelkästään erillisten osallisuusohjelmien ja –järjestelmien kautta. Koulun avoimen ja turvallisen ilmapiirin todetaan olevan edellytyksenä edellä mainitulle. (Halme – Harinen 2012: 71.) Tämän opinnäytetyön tulosten perusteella rehtorit näkevät, että uuden opetussuunnitelman myötä oppilaiden osallisuus tulee olemaan yhä vahvemmin arkisena osana koulun toimintaa, eikä sitä pyritä edistämään ainoastaan erillisten osallisuustoimintojen kautta. Rehtoreiden mukaan muutos lähtee asenteista, ajattelutavasta sekä koulun johtamisesta. Rehtoreilla on suuri vastuu oman koulunsa toimintakulttuurin rakentamisessa. Asenteiden sekä ajatusten muutoksen aikaansaamiseksi aiheesta tulee käydä jatkuvaa keskustelua sekä järjestää koulutusta opettajille ja muulle koulun henkilökunnalle senkin jälkeen, kun uusi opetussuunnitelma on jo otettu käyttöön. Myös Euroopan neuvoston tutkimuksessa suomalaisten lasten ja nuorten osallisuudesta annetaan tämän suuntaisia suosituksia oppilaiden osallisuuden edistämiseksi. Euroopan neuvoston raportissa kehoitetaan jakamaan parhaita käytäntöjä ja järjestämään koulutusta lasten ja nuorten kanssa työskenteleville. (Council of Europe 2011: 119–121.)

Opinnäytetyön tuloksista käy ilmi, että oppilaat näkevät mahdollisuutensa vaikuttaa koulun toimintaan melko pieniksi eivätkä he näe omien mielipiteidensä olevan kovinkaan merkityksellisiä koulussa. Myös mahdollisuudet olla vaikuttamassa oppituntien sisältöön tai opetusmenetelmien valintaan, nähdään vähäisinä. Harinen ja Halmeen ”Hyvä, paha koulu” –tutkimuksen raportissa todetaan, että oppilaat tulisi saada laajemmin mukaan ja oppilaiden mielipiteitä esimerkiksi opetuksen sisällöstä ja menetelmistä tai koulun varustelusta tulisi pitää yhtä merkityksellisinä kuin koulun aikuistenkin mielipiteitä. Myös Euroopan neuvoston raportissa suositellaan ottamaan lapset ja nuoret vahvemmin mukaan kehittämään uusia osallisuutta lisääviä toimintatapoja sekä

lisäämään lasten ja nuorten tietämystä omista oikeuksistaan ja mahdollisuuksistaan. Hyvä, paha koulu –raportissa suositellaan ottamaan oppilaat mukaan myös kouluympäristön suunnitteluun, rakentamiseen ja kohentamiseen sekä ohjaamaan yleistä ajattelutapaa ja mielikuvia koulusta myönteisempään suuntaan. (Council of Europe 2011: 119; Harinen – Halme 2012: 71–72.) Osallisuus ei synny kuitenkaan itsestään ja siihen tarvittavia tietoja ja taitoja on opetettava ja kehitettävä (Kumpulainen 2011: 37).

Haapaniemi ja Raina tuovat esille ajatuksen siitä, että oppilaat ja opettajat tulevat kouluun eri lähtökohdista ja kokevat koulun eri tavoin (Haapaniemi – Raina 2014: 57). Oppilaiden ja opettajien ajatukset eivät siis kohtaa automaattisesti, eikä oppilaiden näkökulman vahvempi huomioiminen ja osallistuminen koulun toiminnan suunnitteluun tapahdu itsestään. Yhteisöllinen oppilashuoltoryhmä on yksi Sipoon käyttämä toimintamuoto, jossa oppilaat ja huoltajat ovat mukana koulun henkilökunnan lisäksi (Sipoo.fi 2016a). Tämä toimintamuoto tavoittaa kuitenkin vain pienen osan oppilaista, kuten myös esimerkiksi kouluilla käytössä olevat oppilaskuntatoiminta ja kummioppilastoiminta. Opinnäytetyön tuloksista selviää, että koulujen välillä on oppilaiden kyselyn vastauksissa joissain osioissa suuria eroja. Koulujen olisikin Euroopan neuvoston raportin suositusten tapaan (Council of Europe 2011: 120) syytä jakaa hyviä käytäntöjään toisilleen ja luoda siltä pohjalta yhteinen malli oppilaiden osallisuuden kokonaisvaltaiseen edistämiseen.

Koulussa oppilas on jatkuvassa vuorovaikutuksessa toisiin oppilaisiin sekä opettajaan ja muuhun henkilökuntaan. Tämän lisäksi hän on jokaisena koulupäivänä osa erilaisia ryhmiä kuten oma luokka, luokan sisäiset pienryhmät ja omat kaveriryhmät. Opinnäytetyön tuloksista selviää, että joka seitsemäs oppilaista on sitä mieltä, että koulun aikuiset kuuntelevat oppilaita harvoin tai ei koskaan. Myös yli kahdeksasosa oppilaista on sitä mieltä, että koulun aikuiset kannustavat oppilaita harvoin tai ei koskaan. Rehtoreiden haastatteluista ilmenee, että Sipoossa kouluilla ei ole juurikaan käytössä yhteisiä ryhmän toimivuutta edistäviä malleja, vaan luokan ja muiden ryhmien ryhmäyttäminen on jokaisen opettajan omalla vastuulla. Kyselytuloksista selviää kuitenkin, että yhdellä koululla, jossa opiskellaan paljon eri luokkien oppilaista koostuvissa ryhmissä, myös kouluviihtyvyyttä ja koulun yhteishenkeä koskevat tulokset ovat muita kouluja paremmat. Ryhmän toimivuudella on tällä perusteella hyviä vaikutuksia oppilaiden kouluviihtyvyyteen ja yhteishenkeen.

Harinen ja Halmeen raportissa todetaan, että opettajien ja oppilaiden välillä on sukupolvivälimatka, jonka vuoksi oppilaat jäävät liian usein ilman aikuisen kasvattajan turvallista läsnäoloa. Turvallisen kouluympäristön luominen nähdään vastauksena sukupolvivälimatka kaventamiseksi. (Harinen – Halme 2012: 72.) Jokainen opettaja on oma yksilönsä ja Harisen ja Halmeen edellinen toteamus oppilaiden jäämisestä ilman aikuisen kasvattajan turvallista läsnäoloa saattaa tuntua melko voimakkaalta tavalta ilmaista asia. Itä-Suomen yliopiston, Jyväskylän yliopiston ja Turun yliopiston meneillään olevassa Alkuportaatt-seurantatutkimuksessa on kuitenkin todettu, että opettajan lämmenhenkisyys edistää lasten oppimismotivaatiota sekä oppimistuloksia (Siekkinen 2015). Haapaniemi ja Raina vuorostaan toteavat, että kouluista näyttäisi puuttuvan ryhmien ohjaamisen tietoa ja osaamista (Haapaniemi – Raina 2014: 111). Koulun vuorovaikutussuhteiden ja ryhmässä toimimisen merkitystä ei voida siis korostaa liikaa ja opinnäytetyön tulosten perusteella suositellaan luomaan kouluihin yhteinen malli ryhmäytymiseen. Opettajien ja muun henkilökunnan kouluttaminen vuorovaikutustaitojen sekä ryhmän ohjaamisen saralla nähdään myös tarpeellisenä.

7.5 Peruskoulu oppilaan hyvinvoinnin edistäjänä

Osallisuuden määrittely ja todentaminen ei ole täysin yksiselitteistä (Kiilakoski ym. 2012: 14). Yleisesti ollaan kuitenkin yhtä mieltä siitä, että osallisuus on keskeinen hyvinvointia tuottava tekijä (Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2015a). Oppilaiden osallisuuden on todettu myös luovan edellytyksiä vastuulliseen ja aktiiviseen kansalaisuuteen kasvamiselle (Halinen – Jääskeläinen 2015: 23). Perusopetuslaki, oppilashuoltolaki sekä opetussuunnitelman perusteet velvoittavat kouluja vahvistamaan oppilaiden osallisuutta (aihetta on käsitelty tarkemmin luvussa neljä). Koulun mahdollisuudet tukea suomalaisten lasten ja nuorten hyvinvointia edistämällä oppilaiden osallisuutta, voidaan nähdä suurina, ainakin siltä kannalta, että Suomessa lähes kaikki lapset (99,7 %) suorittavat perusopetuksen oppimäärän (Opetushallitus n.d. a).

Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman yksi kehittämiskokonaisuus on varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten roolin vahvistaminen lapsen hyvinvoinnin tukemisessa. Kyseisen kehittämiskokonaisuuden projektisuunnitelmassa todetaan, että varhaiskasvatuksen, koulun ja oppilaitosten mahdollisuudet lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemisessa on tunnustettu, mutta niiden potentiaalia ei ole vielä täysin hyödynnetty (Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b: Tausta 1/5). Projektisuunnitelmassa on kuvattu toimenpiteet, joilla varhaiskasvatuksen ja koulujen roolia hyvinvoinnin tukijana vahviste-

taan. Kyseisiä toimenpiteitä ovat muun muassa osallisuutta ja yhteisöllisyyttä tukevan toimintakulttuurin vahvistaminen, yhteisöllisen opiskelijahuollon käytänteiden kehittäminen, vanhempien kasvatustehtävän tukeminen sekä oppilaitoskohtaisen opiskeluhuoltoryhmän valtakunnallisen työskentelymallin laatiminen. (Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus 2016b: Toimenpidelinjaukset 2–14.)

Tämän opinnäytetyön tulokset osoittavat, että oppilaiden osallisuus ei toteudu automaattisesti. Osallisuudesta koulussa onkin todettu, ettei se ole oppilaiden perustarve, eivätkä oppilaat pyri itse osallistumaan, jos heillä ei ole tietoa, tarpeita, haluja ja motivaatiota siihen. Osallistumisen ja osallisuuden mahdollistaminen sekä taitojen luominen siihen, nähdään koulun aikuisten tehtävänä. (Nousiainen – Piekkari 2007b: 23.) Koulun henkilökunnan kouluttautumista ja yhteisten mallien luomista pidetään tärkeässä asemassa oppilaiden osallisuuden tukemisessa, kuten edellisessä alaluvussa todettiin. Jokainen oppilas on kuitenkin yksilö ja myös osallisuuden taidot ja tahto olla mukana ovat yksilölliset. Kaikkien oppilaiden kohdalla peruskoulun toimet yksinään eivät myöskään aina riitä kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin varmistamiseksi.

Suomen perustuslain mukaan jokaisella ihmisellä on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon, mikäli hän ei kykene itse hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa. Perustuslain mukaan julkisen vallan on myös turvattava lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. (Suomen perustuslaki 731/1999 § 19.) Sosiaalihuoltolaki määrittää tarkemmin perustuslain edellyttämän välttämättömän toimeentulon ja huolenpidon järjestämisestä sosiaalipalveluiden muodossa. Sosiaalipalveluja on järjestettävä muun muassa sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 § 11).

Suomen julkinen sosiaali- ja terveyshuolto on suuren muutoksen edessä. Vastuu julkisten sosiaali- ja terveystieteiden palveluiden järjestämisestä siirtyy vuoden 2019 alusta 18 uudelle maakunnalle. Uudistuksen jälkeen koulutuksen järjestämisen vastuu säilyy kuitenkin edelleen kunnilla ja myöskään oppilas- ja opiskeluhuoltoa ei siirretä maakuntien järjestettäväksi (Lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 2016: 5; Korkeakivi 2016.) Muutokset herättävät kysymyksiä muun muassa siitä, mikä on oppilas- ja opiskeluhuollon asema peruskoulussa tulevaisuudessa tai miten koulun yhteistyö sosiaalihuollon kanssa tulee rakentumaan?

Tämän opinnäytetyön aineisto kerättiin osittain haastattelemalla viiden koulun rehtoreita. Yksi haastatteluun osallistuneita kuvaa osallisuuden ja syrjäytymisen ehkäisyn yhteyttä seuraavalla tavalla:

Ja sitten kun se oppilas oppii tuntemaan itseään oppijana, ja tajuaa, et tää on mun juttu, et mä ajan tätä mun autoa, enkä mä oo matkustaja... Niin mä ite nään, että sen vallankumouksellinen voima oppilaiden elämään olis niin mullistava, et mä väitän, et se vähentäis syrjäytymistä, mä väitän, että se vähentäis mielenterveysongelmia, päihteidenkäyttöä ja mä ajattelen, että tavallaan osallisuus ymmärrettynä näin kokonaisvaltaisesti, niin mä ajattelen, et se ois paras muutos, mitä vois koulumaailmassa tapahtua. (H4)

Edellisen sitaatin perusteella peruskoulun rooli oppilaiden hyvinvoinnin edistäjänä ja syrjäytymisen ehkäisijänä voidaan nähdä hyvin merkittävä. Tästä näkökulmasta katsottuna ja tämän opinnäytetyön tulosten perusteella sekä Sote-uudistuksen ja lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman kynnyksellä, nähdään tarpeelliseksi kehittää niitä käytännön toimenpiteitä, joilla peruskoulu vahvistaa oppilaiden osallisuutta ja sen myötä oppilaiden hyvinvointia. Korostuuko peruskoulun rooli ylipäättänsä tulevaisuudessa lapsen hyvinvoinnin tukijana ja miten LAPE-muutosohjelman toimenpiteen tuodaan käytäntöön? Voidaanko peruskoulun ja erityisesti sen oppilashuollon resursseja lisäämällä vahvistaa oppilaiden osallisuutta ja lisätä varhaista puuttumista jopa siinä määrin, että sillä saataisiin aikaan merkittäviä säästöjä sosiaali- ja terveyspalveluissa? Näitä kysymyksiä ehdotetaan tarkasteltavan myös Sipoossa. Myös oppilashuoltohenkilöstön lisäämisen tai esimerkiksi koulusosionomien palkkaamisen mahdollisuuksia olisi hyvä tarkastella nimenomaan siitä näkökulmasta, että voiko oppilaan hyvinvointiin ja varhaiseen puuttumiseen erikoistuneen henkilöstön lisääminen koulussa vähentää sosiaalihuollon palvelujen tarvetta.

8 Lopuksi

Tämän opinnäytetyön lähtökohtana on ollut pohtia peruskoulun mahdollisuuksia oppilaiden osallisuuden ja sen myötä laajemman hyvinvoinnin edistämisessä. Käytännössä tätä ajatusta selvitettiin tarkastelemalla Sipoossa viiden koulun rehtoreiden ja oppilaiden käsityksiä osallisuudesta. Lisäksi opinnäytetyössä on tarkasteltu toimintatapoja, joilla osallisuutta edistetään sekä tapojen toimivuutta käytännössä. Osallisuus nähdään yleisesti yhtenä suojaavana tekijänä hyvinvointivajetta ja syrjäytymistä vastaan (Alila ym. 2011: 13). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna peruskoululla on suuri mahdollisuus olla edistämässä koko suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointia. Hyvinvoinnin edistämi-

nen ei tapahdu itsestään, eikä kouluja voida vaatia täyttämään tätä vastuuta, jos heille ei tarjota mahdollisuuksia kouluttaa henkilökuntaansa riittävästi. Lisäksi tarvitaan aikaa ja muita resursseja luoda toimivat mallit oppilaiden osallistamiseen koulun arjen kaikissa toiminnoissa.

Opinnäytetyön tuloksissa positiivisesti yllättää oppilaiden viihtyminen koulussa ja omassa luokassaan. Kouluviihtyvyyttä käsittelevien tutkimusten valossa tämä tulos on merkittävä. Esimerkiksi vuoden 2012 PISA-tutkimuksessa Suomi sijoittui kouluviihtyvyyttä mitattaessa viidenneksi alimmalle sijalle 65 maasta (Pollari 2013). PISA-tutkimukseen ei tosin osallistu alakouluikäisiä oppilaita. Ikäviä yllätyksiä opinnäytetyön tuloksissa ovat oppilaiden käsitykset vähäisistä mahdollisuuksistaan päästä vaikuttamaan koulun asioihin tai omien mielipiteidensä vähäisestä merkityksestä koulussa. Myös se, että noin 14 prosenttia oppilaista kokee, että koulun aikuiset kuuntelevat heitä harvoin tai ei koskaan, herättää huolta. Opinnäytetyön tuloksia olisi mahdollista viedä eteenpäin toteuttamalla vastaavanlainen kysely uudelleen uuden opetussuunnitelman oltua jonkun aikaa käytössä ja vertaamalla sen jälkeen tutkimustuloksia toisiinsa.

Opinnäytetyön tuloksissa on nähtävillä, että oppilaiden osallisuuden edistäminen on Sipoossa osittain puutteellista. Syytä sille, miksi koulujen käyttämät tavat eivät täysin kohtaa oppilaiden käsityksiä, on vaikeampi osoittaa. Aiheesta tehtyjen tutkimusten valossa merkityksellisiksi ratkaisuiksi nousevat henkilökunnan kouluttaminen sekä oppilaiden ohjaaminen ja tiedottaminen vaikuttamisen mahdollisuuksista (Council of Europe 2011: 119–121; Halme – Harinen 2012: 71–72). Vaikuttaminen, omien mielipiteiden ilmaisu ja sekä omien vahvuuksien tunnistaminen eivät onnistu oppilaalta itsestään, vaan ovat taitoja, joita tulee harjoitella. Peruopetuksen opetussuunnitelman perusteissa kouluyhteisön nähdäänkin olevan turvallinen paikka harjoitella osallistumisen ja vaikuttamisen taitoja (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 24).

Suomen tasavallan presidentti Sauli Niinistön mukaan satavuotiaan Suomen yksi tärkeä sanoma voisi olla: ”Sinä voit hyvin kun kukaan ei voi pahoin. Siis auta, minkä voit”. Näin toimien presidentti Niinistö toteaa jokaisen olevan osallinen, osallisena tässä kansakunnassa. (Niinistö 2017.) Tätä ajatusta suomalaisen peruskoulunkin voidaan nähdä noudattavan parhaillaan, sillä perusopetuslaki, oppilas- ja opiskeluhuoltolaki sekä opetussuunnitelman perusteet ohjaavat edistämään oppilaiden hyvinvointia ja osallisuutta sekä turvaamaan varhainen tuki sitä tarvitseville (Laki perusopetuslain muuttamisesta

1267/2013 § 47 a; Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013: § 2; Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014: 15).

Lähteet

Aira, Tuula – Hämylä, Riikka – Kannas, Lasse – Aula, Maria Kaisa – Harju-Kivinen, Raija 2014. Lasten hyvinvoinnin tila kansallisten indikaattoreiden kuvaamana. Lapsiasiavaltuutetun toimiston julkaisuja 2014:4. Verkkodokumentti. <http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/lasten_hyvinvoinnin_tila.pdf>. Luettu 14.5.2016.

Alanko, Anu 2010. Osallisuuden paikat koulussa. Teoksessa Kallio, Kirsi Pauliina – Ritala-Koskinen, Aino – Rutanen, Niina (toim.): Missä lapsuutta tehdään? Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura. 55–72.

Alava, Jukka – Halttunen, Leena – Risku, Mika 2012: Muuttuva oppilaitosjohtaminen. Muistiot 2012:3. Helsinki: Opetushallitus.

Alila, Antti – Gröhn, Kari – Keso, Ilari – Volk, Raija 2011. Sosiaalisen kestävyden käsite ja mallintaminen. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2011:1. Verkkodokumentti. <<http://julkari.fi/bitstream/handle/10024/112317/URN:NBN:fi-fe201504224532.pdf?sequence=1>>. Luettu 31.12.2015.

Aula, Maria Kaisa 2016. Selvityksen tilaajan esipuhe. Selvityksessä livonen, Esa – Poltari, Kirsi: Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen ja maakuntaudistuksen lapsivaikutusten oikeudellinen ennakoarviointi. Verkkodokumentti. <http://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE_Sote+ja+maakuntaudistuksen+lapsivaikutusten+oikeudellinen+arviointi.pdf/5fa04efe-ae5f-47d8-a014-57f8080da79e>. Luettu 26.11.2016.

Asetus lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen voimaansaattamisesta 60/1991. Annettu Helsingissä 21.8.1991.

Council of Europe 2011: Child and youth participation in Finland. A Council of Europe policy review. Verkkodokumentti. <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168046c47e>>. Luettu 7.4.2016.

Feldmann-Wojtachnia, Eva – Gretschel, Anu – Helmisaari, Vappu – Kiilakoski, Tomi – Matthies, Aila-Leena – Meinhold-Henschel, Sigrid – Roth, Roland – Tasanko, Pia 2010: Youth participation in Finland and in Germany. The Finnish Youth Research Network. Verkkodokumentti. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/youth_participation_in_finland_and_in_germany.pdf>. Luettu 7.4.2016.

Gellin, Maija – Herranen, Jatta – Junttila-Vitikka, Pirjo – Kiilakoski, Tomi – Koskinen, Sanna – Mäntylä, Niina – Niemi, Reetta – Nivala, Elina – Pohjola, Kirsi – Vesikansa, Sari 2012. Lapset ja nuoret subjekteina koulujärjestelmässä. Teoksessa Gretschel, Anu – Kiilakoski, Tomi (toim.): Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 95–148.

Gretschel, Anu 2002. Kunta nuorten osallisuusympäristönä. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Haapaniemi, Rauno – Raina, Liisa 2014. Rakenna oppiva ryhmä. Pedagogisen viihtymisen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Halinen, Irmeli – Jääskeläinen Liisa 2015. Opetussuunnitelmauudistus 2016. Sivistysnäkemys ja opetuksen eheyttäminen. Teoksessa Cantell Hannele (toim.): Näin rakennat monialaisia oppimiskokemuksia. Jyväskylä: PS-kustannus. 19–36.

Hallitusohjelma 2015. Valtioneuvoston tiedonanto eduskunnalle 29.5.2015 nimitetyn Juha Sipilän hallituksen ohjelmasta. Valtioneuvoston kanslia. Verkkodokumentti. <http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1433371/Tiedonanto_Sipil%C3%A4_29052015_final.pdf/6de03651-4770-492a-907f-89452141d0d5>. Luettu 29.9.2015.

Harinen, Päivi – Halme, Juha 2012. Hyvä, paha koulu. Kouluhyvinvointia hakemassa. Suomen UNICEF. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, verkkojulkaisuja 56. Verkkodokumentti. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/Hyva_paha_koulu.pdf>. Luettu 14.5.2016.

Heikkilä, Tarja 2008. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.

Heinonen, Hanna 2014. Lasten osallistumisen etiikka. Lapset ja nuoret palveluiden kehittäjinä. Lastensuojelun keskusliitto. Verkkodokumentti. <http://www.lskl.fi/files/2536/Lasten_osallistumisen_etiikka.pdf>. Luettu 29.9.2015.

Hellström, Martti 2016. Pedagogiikkaa ja koulupolitiikkaa II. 10 OPS-käskyä. Verkkodokumentti. <<http://pedagogiikkaa.blogspot.fi/2016/12/10-ops-kaskya.html>>. Luettu 11.1.2017.

Hiltunen, Leena n.d. Graduaineiston analysointi. Jyväskylän yliopisto. Verkkodokumentti. <http://www.mit.jyu.fi/ope/kurssit/Graduryhma/PDFt/aineiston_analysointi2.pdf>. Luettu 2.12.2016.

Hirsjärvi, Sirkka – Remes, Pirkko – Salovaara, Paula 2008. Tutki ja kirjoita. 13.–14., osin uudistettu painos. Kirjayhtymä. Helsinki.

HundrED 2016. Suomen kouluissa tehdään hienoja asioita. Verkkodokumentti. <<https://hundred.org/koulut>>. Luettu 11.12.2016.

Hänninen, Vilma 2009. Mixed Methods –tutkimus arvioijan silmin. Metodifestivaali. Jyväskylä. Verkkodokumentti. <<https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/ihme/metodifestivaali/ohjelma/perjantai/hanninen1>>. Luettu 30.11.2016.

Iivonen, Esa – Pollari, Kirsi 2016: Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen ja maakuntauudistuksen lapsivaikutusten oikeudellinen ennakoarviointi. Verkkodokumentti. <http://stm.fi/documents/1271139/1953486/LAPE_Sote-+ja+maakuntauudistuksen+lapsivaikutusten++oikeudellinen+arviointi.pdf/5fa04efe-ae5f-47d8-a014-57f8080da79e>. Luettu 26.11.2016.

Kananen, Jorma 2011. Kvantti. Kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Toim. Heikkinen, Risto. Jyväskylä: Tekijät ja Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kananen, Jorma 2015. Opinnäytetyön kirjoittamisen opas. Näin kirjoita opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja. Toim. Makkonen, Teemu. Jyväskylä: Tekijät ja Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Kiilakoski, Tomi – Gretscher, Anu – Nivala, Elina 2012. Osallisuus, kansalaisuus, hyvinvointi. Teoksessa Gretscher, Anu – Kiilakoski, Tomi (toim.): Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto. 9–33.

Kiilakoski, Tomi 2012: Koulu nuorten näkemänä ja kokemana. Tilannekatsaus – marraskuu 2012. Muistiot 2012: 6. Opetushallitus. Verkkodokumentti. <http://www.oph.fi/download/144743_Koulu_nuorten_nakemana_ja_kokemana_2.pdf>. Luettu 10.12.2016.

Kiilakoski, Tomi 2014a. Koulu on enemmän. Nuorisotyön ja koulun yhteistyön käytännöt, mahdollisuudet ja ongelmat. Helsinki: Nuorisotutkimusseura ry.

Kiilakoski, Tomi 2014b. Oppilaiden osallisuudesta koulussa. Työpapereita koulun ja nuorisotyön yhteisestä työstä 11. Nuorisokanuuna, kaupunkimaisen nuorisotyön kehittämisverkosto. Verkkodokumentti. <<http://www.nuorisokanuuna.fi/article/oppilaiden-osallisuudesta-koulussa-ty%C3%B6papereita-koulun-ja-nuorisoty%C3%B6n-yhteisestä%C3%A4-ty%C3%B6st%C3%A4-11>>. Luettu 14.5.2016.

Korkeakivi, Riitta 2016. Soten hyvä uutinen: Oppilashuolto jää kunnille. Opetusalan ammattijärjestö. Uutiset. Verkkodokumentti. <https://www.oaj.fi/cs/oaj/Uutiset?&contentID=1408918290791&page_name=Soten+hyva+uutinen+Oppilashuolto+jaa+kunnille>. Luettu 19.1.2017.

Kumpulainen, Kristiina – Krokfors, Leena – Lipponen, Lasse – Tissari, Varpu – Hilppö, Jaakko – Rajala, Antti 2010. Oppimisen sillat. Kohti osallistavia oppimisympäristöjä. Helsinki: CICERO learning, Helsingin yliopisto.

Laine, Timo 2001. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Aaltola, Juhani – Valli, Raine (toim.): Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Jyväskylä: Tekijät ja PS-kustannus. 26–43.

Laitinen, Kristiina 2014. Mitä uusi oppilas- ja opiskelijahuoltolaki toi tullessaan? Terveiden ja hyvinvoinnin edistämisen päivä. Opetushallitus. Verkkodokumentti. <<http://www.slideshare.net/THLfi/kristiina-laitinen-uusi-oppilas-ja-opiskelijahuoltolaki>>. Luettu 13.10.2013.

Laki perusopetuslain muuttamisesta 1267/2013. Annettu Helsingissä 30.12.2013.

Lakiluonnos sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 2016. Keskenäinen luonnos 27.6.2016. Verkkodokumentti. <<http://alueuudistus.fi/documents/1477425/2969576/02+J%C3%A4rjest%C3%A4mislaki+2016-06-27>>. Luettu 26.11.2016.

Lansdown, Gerison 2010. The realisation of children's participation rights. Critical reflections. Teoksessa Percy-Smith, Barry – Thomas, Nigel (toim.): A Handbook of Children and Young People's Participation. Perspectives from Theory and Practise. New York: Routledge. 11–23.

Lehtinen, Erno – Kuusinen, Jorma 2001. Kasvatuspsykologia. Helsinki: WSOY.

Lonka, Kirsti 2015. Tulevaisuuden oppiminen? Opettajankoulutuslaitos. Helsingin yliopisto. Verkkodokumentti. <<https://www.tem.fi/files/43162/K.Lonka.pdf>>, luettu 14.5.2016.

Minkkinen Jaana 2015. Lapsen hyvinvointimalli. Lasten emotionaalinen hyvinvointi ja sosiaaliset suhteet alakoulussa. Väitöskirja. Verkkodokumentti.
<<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/97204/978-951-44-9822-0.pdf?sequence=1>>. Luettu 12.10.2015.

MLL nd. a. Kouluille ja kasvattajille. Tukioppilastoiminta. Verkkodokumentti.
<<http://www.mll.fi/kasvattajille/tukioppilastoiminta/taustaa/arvot-ja-tavoitteet/>>. Luettu 14.5.2016.

MLL nd. b. Kouluille ja kasvattajille. Kummioppilastoiminta. Verkkodokumentti.
<<http://www.mll.fi/kasvattajille/kummioppilastoiminta/>>. Luettu 14.5.2016.

Myllyniemi, Sami 2014. Vaikuttava osa. Nuorisobarometri 2013. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisoasiain neuvottelukunta, Nuorisotutkimusverkosto.

Niinistö, Sauli 2017. Tasavallan presidentti Sauli Niinistön uudenvuodenpuhe 1.1.2017. Verkkodokumentti.
<<http://www.presidentti.fi/Public/default.aspx?contentid=356336&nodeid=44810&contentlan=1&culture=fi-FI>>. Luettu 12.1.2017.

Nivala, Elina – Ryyänen, Sanna 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja, vuosikirja 2013, vol. 14. Verkkodokumentti.
<<http://www2.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRyyan%c3%a4nen2013.pdf/c137b4d0-ce69-4f4d-b57d-e27dacf4a0e9>>. Luettu 10.10.2015.

Nousiainen, Leena – Piekkari, Ulla 2007a. Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu. Toimivan oppilaskunnan opas. Opetusministeriön julkaisuja 2007:32. Verkkodokumentti.
<<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2007/liitteet/opm32.pdf?lang=fi>>. Luettu 14.5.2016.

Nousiainen, Leena – Piekkari, Ulla 2007b. Osallistuva oppilas – yhteisöllinen koulu. Koulun kehittämisen kansio. Opetusministeriö. Materiaalipaketti. Verkkodokumentti.
<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/osallistuva_oppilas_-_yhteisoellinen_koulu_-_hanke/Osallistuva_Oppilas_liitteet/OPM_koulun_kehittamisen_kansio_2606.pdf>. Luettu 14.5.2016.

OAJ n.d. Opetusalan ammatteja. Ammattietiikka ja eettiset periaatteet. Verkkodokumentti.
<<http://www.oaj.fi/cs/oaj/opettajan%20ammattietiikka%20ja%20eettiset%20periaatteet>>. Luettu 9.1.2017.

Opetushallitus n.d. a. Kasvatus, koulutus ja tutkinnot. Perusopetus. Oppivelvollisuus ja koulupaikka. Verkkodokumentti.
<http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/oppivelvollisuus_ja_koulupaikka>. Luettu 9.1.2016.

Opetushallitus n.d. b. Esi- ja perusopetuksen lainsäädäntö. Verkkodokumentti.
<http://www.oph.fi/saadokset_ja_ohjeet/lainsaadanto/perusopetus>. Luettu 13.10.2015.

Opetushallitus n.d. c. Kasvatus, koulutus ja tutkinnot. Perusopetus. Uudet opetussuunnitelmat pähkinänkuoressa. Verkkodokumentti.

<http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/perusopetus/opetussuunnitelma_ja_tuntijako/udet_opetussuunnitelmat_pahkinankuoressa>. Luettu 28.12.2016.

Opetushallitus 2010. Yleissivistävä koulutus. Opetusta sääteleviä lainkohtia. Opetushallitus. Verkkodokumentti.

<http://www.edu.fi/perusopetus/uskonto_elamankatsomustieto/elamankatsomustietoa_perusopetus_alaluokille/elamankatsomustieto_oppiaineena/opetusta_saatelevia_lainkohtia>. Luettu 13.10.2015

Opetushallitus 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet. Määräys. Verkkodokumentti.

<http://www.oph.fi/download/163775_maarays_perusopetus_104_011_2014.pdf>. Luettu 30.9.2015.

Opetushallitus 2015. OPS 2016. Laaja-alainen osaaminen juliste ja tarra. Verkkodokumentti. <http://www.oph.fi/download/166437_Laaja-alainen_grano.pdf>. Luettu 28.12.2016.

Opetusministeriö 2005. Kouluhyvinvointiryhmän muistio. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005: 27. Verkkodokumentti.

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2005/liitteet/opm_277_tr27.pdf?lang=fi>. Luettu 14.5.2016.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013. Annettu Helsingissä 30.12.2013.

Paalasmaa, Jarno 2014. Aktivoi oppilaasi. Jyväskylä: PS-kustannus.

Pajulammi, Henna 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Väitöskirja. Helsinki: Talentum.

Perusopetuksen laatukriteerit 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:29.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Koulutuspolitiikan osasto. Verkkojulkaisu.

<<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2012/liitteet/okm29.pdf?lang=fi>>. Luettu 29.9.2015.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Määräys ja ohjeet 2014:96. Verkkodokumentti.

<http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf>. Luettu 30.9.2015.

Perusopetuslaki 628/1998. Annettu Helsingissä 21.8.1998.

Poikkeus, Anna-Maija – Rasku-Puttonen, Helena – Lerkanen, Marja-Kristiina – Kuorelahti, Matti – Siekinen, Martti – Kiuru, Noona – Nurmi, Jari-Erik 2013. Osallistava koulu syrjäytymisen ehkäisijänä. Teoksessa Reivinen, Jukka – Vähäkylä, Leena (toim.): Ketä kiinnostaa? Lasten ja nuorten hyvinvointi ja syrjäytyminen. Helsinki: Gaudeamus Oy. 111–120.

Pollari, Maija 2013. PISA 2012: Torni huojuu. Verkkodokumentti.

<<http://www.luma.fi/artikkelit/2588/pisa-2012-torni-huojuu>>. Luettu 13.5.2016.

Rajala, Antti – Hilppö, Jaakko – Stenberg, Katariina – Suvanto, Tiina-Elina – Mäki, Laura 2015. Opetuksen omakohtaistaminen ja osallistava pedagogiikka. Teoksessa Cantell, Hannele (toim.): Näin rakennat monialaisia oppimiskokemuksia. Jyväskylä: PS-kustannus. 97–106.

Ronkainen, Suvi 2009. Vanhaa, uutta, sinistä, lainattua – monimenetelmällinen tutkimus. Metodifestarit. Jyväskylä. Verkkodokumentti. <https://www.jyu.fi/ytk/laitokset/ihme/metodifestivaali/ohjelma/perjantai/vanhaa_uutta_sinist_lainattua2.pdf>. Luettu 30.11.2016.

Saaranen-Kauppinen, Anita – Puusniekka, Anna 2006a. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. 6.3.2 Teemahaastattelu. Verkkodokumentti. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_3_2.html>. Luettu 2.12.2016.

Saaranen-Kauppinen, Anita – Puusniekka, Anna 2006b. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 7.3.4 Teemoittelu. Verkkodokumentti. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_4.html>. Luettu 2.12.2016.

Saaranen-Kauppinen, Anita – Puusniekka, Anna 2006c. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto 3.1.2 Hyvä tutkimuskäytäntö. Verkkodokumentti. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_1_2.html>. Luettu 1.12.2016.

Salovaara, Reija – Honkonen, Tiina 2011. Rakenna hyväluokkahenki. Jyväskylä: PS-kustannus.

Siekkinen, Martti 2015. Opettajan lämminhenkisyys kasvattaa lasten oppimismotivaatiota. University of Eastern Finland. Verkkodokumentti. <<https://www.uef.fi/-/opettajan-lamminhenkisyys-kasvattaa-lasten-oppimismotivaatiota>>. Luettu 6.12.2016.

Sipoo.fi 2013. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Verkkodokumentti. <https://www.sipoo.fi/easydata/customers/sipoo/files/2011_soster/perhetyo/lasten_ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma.pdf>. Luettu 22.12.2016.

Sipoo.fi 2016a. Koulutus ja varhaiskasvatus. Oppilashuolto. Verkkodokumentti. <https://www.sipoo.fi/fi/koulutus_ja_varhaiskasvatus/hyvinvoinnin_ja_kasvun_tuki/oppilashuolto>. Luettu 28.12.2016.

Sipoo.fi 2016b. Avainluvut. Verkkodokumentti. <https://www.sipoo.fi/fi/kunta_ja_paatoksenteke/tietoa_sipoosta/avainluvut>. Luettu 30.11.2016.

Sipoo.fi 2016c. Koulutus ja varhaiskasvatus. Perusopetus. Verkkodokumentti. <https://www.sipoo.fi/fi/koulutus_ja_varhaiskasvatus/perusopetus/suomenkielinen_perusopetus>. Luettu 30.11.2016.

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Annettu Helsingissä 30.12.2014.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016a. Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma. Verkkodokumentti. <<http://stm.fi/lapsi-ja-perhepalvelut/kuvaus>>. Luettu 26.11.2016.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2016b. Varhaiskasvatus, koulu ja oppilaitos lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukena. Suunnitelma kansallisen ja maakunnallisen toimeenpanon tueksi (projektisuunnitelma). Verkkodokumentti. <<https://verkkojulkaisut.valtioneuvosto.fi/stm/zine/17/cover>>. Luettu 16.1.2017.

Suomen perustuslaki 731/1999. Annettu 11.6.1999.

Suoninen, Annika – Kupari, Pekka – Törmäkangas Kari 2010. Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 tutkimuksen päätulokset. Koulutuksen tutkimuslaitos. Jyväskylän yliopisto. Verkkodokumentti. <<https://ktl.jyu.fi/julkaisut/julkaisuluettelo/julkaisut/2010/d093>>. Luettu 5.10.2015.

Teddlie, Charles – Tashakkori, Abbas 2010. Overview of contemporary issues in mixed methods research. Teoksessa Charles, Teddlie – Abbas, Tashakkori (toim.) Sage Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research. Toinen painos. Thousand Oaks CA: Sage. 1–44.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013. Väestötutkimukset. Kouluterveyskysely. Tulokset. Verkkodokumentti. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/tulokset-aiheittain/kouluolot#ei_koe_tulevansa_kuulluksi_koulussa>. Luettu 12.10.2015.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015a. Hyvinvointi ja terveyserot. Keskeisiä käsitteitä. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/keskeisia-kasitteita>>. Luettu 31.12.2015.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015b. Tutkimus ja asiantuntijatyö. Väestötutkimukset. Kouluterveyskysely. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely>>. Luettu 12.10.2015.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015c. Lapset, nuoret ja perheet. Lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma. Verkkodokumentti. <https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/johtamisen_tueksi/mika_ohjaa_toimintaa/lasten_ja_nuorten_hyvinvointisuunnitelma>. Luettu 22.12.2016.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015d. Tutkimus ja asiantuntijatyö. Väestötutkimukset. Kouluterveyskysely. Tulosten tilaaminen. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulosten-tilaaminen>>. Luettu 12.10.2015.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015e. Tutkimus ja asiantuntijatyö. Väestötutkimukset. Kouluterveyskysely. Tulokset. Verkkodokumentti. <<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/tulokset-aiheittain/kouluolot>>. Luettu 12.10.2015.

Toom, Auli – Pyhältö, Kirsi 2013. Opetus koulun arjessa: osallistavan pedagogiikan ja oppilaiden oppimisprosessiin kiinnittymisen välisestä suhteesta. Teoksessa Pyhältö, Kirsi – Vitikka, Erja (toim.): Oppiminen ja pedagogiset käytännöt varhaiskasvatuksesta perusopetukseen. Oppaat ja käsikirjat 2013:9. Helsinki: Opetushallitus. 79–92.

Turja, Leena 2007. Lasten osallisuus kasvatustyön suunnittelussa ja kehittämisessä. Teoksessa Ikonen, Oiva – Virtanen, Pirkko (toim.) Eriäinen oppija – yhteiseen kouluun. Kokemuksia yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden kehittämisestä. Jyväskylä: PS-kustannus. 167–196.

Turunen, Kari E. 1996. Elämänkaarit ja kriisit. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.

Vanhempainliitto n.d. Vanhempainliiton toiminta. Osallisuus. Valosa-hanke. Verkkodokumentti. <<http://www.vanhempainliitto.fi/vanhempainliiton-toiminta/osallisuus/valosa>>. Luettu 9.1.2016.

Verso 2016. Vertaissovittelu. Verso-tietoa. Verkkodokumentti. <<http://www.sovittelu.com/vertaissovittelu/index.php?id=VERSO-TIETO>>. Luettu 14.5.2016.

Vettenranta, Jouni – Välijärvi, Jouni – Ahonen, Arto – Hautamäki, Jarkko – Hiltunen, Jenna – Leino, Kaisa – Lähteinen, Suvi – Nissinen, Kari – Nissinen, Virva – Puhakka, Eija – Rautopuro, Juhani – Vainikainen, Mari-Pauliina 2016. PISA ensituloksia. Huipulla pudotuksista huolimatta. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2016: 41. Verkkodokumentti. <<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2016/liitteet/okm41.pdf>>. Luettu 16.12.2016.

Välijärvi, Jouni 2011. Tulevaisuuden koulu vai kouluton tulevaisuus? Verkkodokumentti. <http://www.oph.fi/download/137953_Valijarvi_071211.pdf>. Luettu 9.12.2016.

Rehtoreiden teemahaastattelu

Teemat ja apukysymykset:

1. Oppilaan osallisuus koulussa
 - Mitä mielestäsi on oppilaan osallisuus?
 - Onko koulussanne sovittu opettajien ja muun henkilökunnan kanssa oppilaan osallisuuden edistämisestä ja siihen tähtäävistä toimintatavoista? Jos on sovittu, niin mitä?
 - Mikä on oppilashuollon rooli koulullanne oppilaan osallisuuden edistämisessä?

2. Oppilaiden osallistuminen koulun eri toimintoihin (muu toiminta, kuin opetus)
 - Mitä oppilasta osallistavia toimintoja/toimielimiä koulullanne on?
 - Mikä on niiden tarkoitus?
 - Miten oppilaat valikoituvat niihin?

3. Oppilaiden osallistuminen koulun toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin
 - Minkälaisissa tilanteissa oppilaat osallistuvat koulunne toiminnan suunnitteluun?
 - Minkälaisissa tilanteissa oppilaat osallistuvat koulunne toiminnan toteutukseen?
 - Minkälaisissa tilanteissa oppilaat osallistuvat koulunne toiminnan arviointiin?

4. Oppilas osana omaa luokkaansa ja koko kouluyhteisöä
 - Mitä käytäntöjä koulussanne on liittyen luokkien ryhmytykseen?
 - Mitä käytäntöjä koulussanne on liittyen koko koulun me-hengen luomiseen?

5. Oppilaan osallisuuden tulevaisuus ja kehittäminen
 - Mitä osaamista tarvittaisiin mielestäsi kouluissa lisää oppilaiden osallisuuden edistämiseksi?
 - Millaisia muita arjen kasvatustyön keinoja tai koulun toimintakulttuuriin liittyviä toimintoja sinulle tulee vielä mieleen (joista emme ole puhuneet), joiden myötä jokainen lapsi ja nuori voisi kokea osallisuutta koulussa?

Oppilaiden kyselylomake

Tervehdys sipoolaiset 5.- ja 6.-luokkalaiset!

Olette ehkä kuulleet, että perusopetuksen opetussuunnitelmaa on uudistettu ja uusi opetussuunnitelma otetaan käyttöön ensi syksynä. Opetussuunnitelmassa puhutaan oppilaan osallisuudesta. Oppilaan osallisuutta on muun muassa se, että oppilas pääsee vaikuttamaan omaan koulunkäyntiinsä liittyviin asioihin sekä suunnittelemaan, toteuttamaan ja arvioimaan koulun toimintaa. Oppilaan osallisuutta on myös se, että oppilas tuntee kuuluvansa omaan luokkaansa sekä koko kouluyhteisöön.

Seuraava kysely käsittelee oppilaan osallisuuteen liittyviä asioita. Kysely on osa kyselyn tekijän, Minna Hyvärisen opintoja Metropolia ammattikorkeakoulussa. Vastauksistanne voidaan saada arvokasta tietoa teidän oppilaiden kokemuksista koulunkäynnistänne. Kyselyn tulokset tulevat jälkikäteen koulujen tietoon ja toivottavasti tuloksista on hyötyä koulunne oppilaille.

Kiitos kaikille kyselyyn vastanneille!

Minna Hyvärinen

KYSELY

Ohjeita:

Osassa kysymyksistä on vastausvaihtoehdot

- kyllä
- en
- en, mutta haluaisin

Valitse näistä kolmesta vaihtoehdosta aina vain yksi.

En-vastaus tarkoittaa sitä, että et haluaisikaan, vaikka se olisi mahdollista.

Ajattele kaikissa vastauksissa ainakin koko tänä lukuvuonna tapahtuneita asioita, ei pelkästään lähiaikoina tapahtuneita asioita.

Täytettäviä sivuja on kolme, tarkista lopuksi, että kaikki sivut on täytetty.

Osassa kysymyksistä puhutaan vaikuttamisesta. Vaikuttamisella tarkoitetaan tässä kyselyssä sitä, että olet voinut kertoa mielipiteesi, ajatuksesi ja ideasi jostain asiasta, ne on otettu huomioon kyseisessä asiassa ja asiassa on tapahtunut jokin muutos.

1. Olen	tyttö	☐
	poika	☐
2. Olen	5.-luokkalainen	☐
	6.-luokkalainen	☐
3. Käyn	Jokipuiston koulua	☐
	Leppätien koulua	☐
	Lukkarin koulua	☐
	Sipoonlahden koulua	☐
	Talman koulua	☐

KÄÄNNÄ

4. Osallistutko tai oletko joskus osallistunut johonkin seuraavista:

	kyllä	en	en, mutta haluaisin
a) oppilaskuntatoiminta (elevråd)	☐	☐	☐
b) tukioppilastoiminta	☐	☐	☐
c) verso-toiminta	☐	☐	☐
d) yhteisöllinen oppilashuoltoryhmä	☐	☐	☐
e) ruokaraati	☐	☐	☐
f) kummioppilastoiminta	☐	☐	☐

5. Oletko ollut joskus suunnittelemassa tai järjestämässä jotain seuraavista:

	kyllä	en	en, mutta haluaisin
a) välituntiohjelma	☐	☐	☐
b) koulun juhlat tai tapahtumat	☐	☐	☐
c) luokan retket tai leirikoulu	☐	☐	☐
d) päivänavaukset	☐	☐	☐

6. Oletko päässyt vaikuttamaan seuraaviin asioihin:

	kyllä	en	en, mutta haluaisin
a) kouluruokailu	☐	☐	☐
b) koulun järjestyssäännöt	☐	☐	☐
c) luokan omat säännöt	☐	☐	☐
d) opiskelutavat (millä tavalla asioita opiskellaan koulussa)	☐	☐	☐
e) oppitunnin sisältö (mitä asioita tunneilla opiskellaan)	☐	☐	☐
f) lukujärjestys (millä tunnilla opiskellaan mitäkin ainetta)	☐	☐	☐
g) koulun kerhotoiminta	☐	☐	☐

7. Mitkä seuraavista lauseista kuvaavat parhaiten ajatuksiasi uudesta opetussuunnitelmasta? (voit valita monta vaihtoehtoa)

a) En tiedä siitä juuri mitään.	☐
b) Se ei kiinnosta minua.	☐
c) Tiedän siitä jonkun verran.	☐
d) Minulta on kysytty mielipiteitä siitä tai olen päässyt vaikuttamaan siihen.	☐
e) Haluaisin tietää siitä enemmän.	☐

8. Mitä mieltä olet luokkanne yhteishengestä?

	kyllä	ei (tai en)
a) Tunnen hyvin luokkamme oppilaita.	☐	☐
b) Viihdyn hyvin luokassamme.	☐	☐
c) Joku tai jotkut luokkamme oppilaista jää usein yksin välitunneilla tai luokassa.	☐	☐
d) Luokassamme on paljon riitoja.	☐	☐
e) Jos riitoja tulee, niin ne selvitetään yhdessä.	☐	☐

9. Mitä mieltä olet koko koulunne yhteishengestä?

	kyllä	ei (tai en)
a) Tunnen paljon koulumme oppilaita.	☐	☐
b) Viihdyn hyvin koulussamme.	☐	☐
c) Moni koulumme oppilaista on usein yksin.	☐	☐
d) Koulussamme opiskellaan myös ryhmissä, joissa on oppilaita eri luokilta.	☐	☐
e) Koulussamme on hyvä yhteishenki.	☐	☐

**10. Mitä mieltä olet koulunne aikuisista (opettajat ja muu henkilökunta).
Mieti, miten suurin osa aikuisista toimii koulussanne.**

	aina	yleensä	harvoin	ei kos-
	kaan			kaan
a) Koulumme aikuiset ovat ystävällisiä oppilaille.	☐	☐	☐	☐
b) Koulumme aikuiset juttelevat mielellään oppilaiden kanssa.	☐	☐	☐	☐
c) Koulumme aikuiset kuuntelevat oppilaita.	☐	☐	☐	☐
d) Koulumme aikuiset kannustavat oppilaita.	☐	☐	☐	☐

11. Mitä mieltä olet seuraavista asioista:

	kyllä	ei (tai en)
a) Voin kertoa omia mielipiteitäni ja ideoitani koulussamme.	☐	☐
b) Koen, että mielipiteeni ovat tärkeitä koulussamme.	☐	☐
c) Koen, että pääsen vaikuttamaan koulumme asioihin.	☐	☐
d) Tiedän, miten koulussamme voi vaikuttaa asioihin.	☐	☐
e) Saan tarpeeksi tietoa koulumme asioista.	☐	☐

12. Mihän asioihin haluaisit vaikuttaa koulussasi tulevaisuudessa?

(Voit jatkaa tarvittaessa vastaustasi paperin taakse)

KIITOS!

Ohjeet opettajalle

Kyselylomakkeen alussa on teksti, jonka voitte lukea läpi yhdessä luokan kanssa. Lomakkeen alussa on myös muutama täyttöohje, jotka voitte myös mielellään lukea yhdessä.

Kysymykset ovat pääosin ”rasti ruutuun” –kysymyksiä. Viimeinen kysymys on ainoa, jossa vastaus kirjoitetaan itse. Vastausta voi tarvittaessa jatkaa paperin toiselle puolelle.

Kysymysten on tarkoitus olla mahdollisimman selkeitä, mutta mikäli oppilaat eivät ymmärrä joitain kohtia, voitte auttaa heitä niin, ettei auttaminen vaikuta heidän mielipiteeseensä.

Täytetyt kyselyt laitetaan takaisin kirjekuoreen, jossa kyselyt tulivat koululle. Kun kaikki koulun 5 ja 6 luokat ovat täyttäneet kyselyn, ilmoitetaan siitä sähköpostitse kyselyn laatijalle: minna.hyvarinen@metropolia.fi

Kiitos!

Viesti huoltajille

Hyvät 5.- ja 6.-luokkalaisten huoltajat

Olen Minna Hyvärinen, iltapäivätoiminnan ohjaaja ja koulusihteri Sipoonlahden koulusta sekä koko kunnan aamu- ja iltapäivätoiminnan koordinaattori. Opiskelen työni ohessa sosiaali-alan ylempää AMK-tutkintoa. Opintoihini kuuluu opinnäytetyön tekeminen. Opinnäytetyöni käsittelee oppilaiden osallisuutta. Osana opinnäytetyötäni olen laatinut Sipoon suomenkielisten koulujen 5.- ja 6.-luokkalaisille kyselyn liittyen oppilaiden osallisuuteen koulussa. Kyselyyn vastataan koulussa oppitunnilla toukokuun aikana.

Mikäli teillä on kysyttävää lapsillenne toteutettavasta kyselystä, voitte olla minuun yhteydessä sähköpostitse: minna.hyvarinen@metropolia.fi

ystävällisin terveisin Minna Hyvärinen